

Barót nevééről s az erdővidéki-barcasági besenyő csoport történeti szerepéről

(Kivonat)

Bevezetőjében a dolgozat kitér a helynevek történeti forrásértékére és a majdnem száz éves, 9. századi erdélyi bolgár-török uralomra, ennek régészeti-nyelvészeti emlékeire. Elemzi Erdővidék kypcsak-török (nagy valószínűséggel besenyő) eredetű helyneveit, mint pl. Barolt>Barót, Baj-Bars>Bibarc(falva), Uzonka(bérc), Uzon(bükke), Galat(vize), Estepe-Tepe, Tekse, stb. A továbbiakban a Barcaság kiemelt katonai (védelmi) jelentőségű medencéjének kora középkori népességtörténetét tárgyalja. Ide a magyar királyság már a 11. században határőrnépességet telepített. A magyar csoportokkal egyidőben, vagy előttük így kerültek a Barcaságra is besenyő, kisebb valószínűséggel onogur-bolgár csoportok. A kora középkori magyar állam csak kisszámú népességet tudott ideirányítani, ezt is továbbtelepíti a 12. század második felében a Kárpátokon túlra. A Kárpátok két oldalának népességi viszonyai csak a mongol hadjárat következtében változnak meg gyökeresen. A barcasági besenyő csoport emlékét a medence fontosabb víznevei őrzik: Barca, Tömös, Törcs, Tatrang, Zajzon, Brassó. Mindezek magyar közvetítéssel kerültek át a későbbi és a mai német és román helynévanyagba.

Az alább előadandók könnyebb megérthetőségért - bevezetőül - néhány általánosabb jellegű kérdést óhajtok érinteni. Mint ismeretes, - a tanulmányozók érdeklődési köre szerint - a helynevek több oldalról is vizsgálhatók, illetőleg föl is használhatók. Kialakulásuk körülményeinek, továbbá egy adott nagyobb közösség vagy éppen népcsoport életében játszott szerepüknek megfelelően egyaránt érdekelhetnek ember, földrajzos, történész, néprajzos vagy - természetesen - nyelvész kutatót. Ezért, egészen nyilvánvalóan, mindezeket a változatos szakmájú gondolkodókat élenként érdekli a szélesebben értelmezett helynévkincs.

Mégha bizonyos mértékig érzékeltetik is a tereptárgy, vagy az ahhoz fűződő jelenség jellegét, természetét, sajátosságait, sőt - ha esetleg azoktól elvonatkoztatottak is - a helynevek társadalmi jelenséggé foghatók föl, ilyenként pedig összességükben a társadalmi (történeti) törvények alávetettjei.

A helynevek esetről-esetre változó élettartamúak. Egyesek, - kisebb-nagyobb átalakulással, "torzulással" évszázadokig, sőt évezredekig fennmaradhatnak, tovább élhetnek, noha az őket teremtő, a történelem színpadáról réges-régen eltűnt népességhez hasonlóan - jelentésük vagy tartalmuk már régtől fogva elhalványodott, sőt el is tűnt...

Így bizonyos földrajzi nevek nem csupán a nevezett tereptárgyakat, -alakulatokat, de az azokat létrehozó nyelveket is tülélték. Bizonyos mértékig éppen ebben rejlik, adott helyzetekben az írott történeti forrásokéhoz hasonlító, számottevő bizonyító értékük. Segítségükkel általában rég letűnt társadalmi-gazdasági vagy természeti jelenségek idézhetők föl.

A földrajzi nevek nem véletlenül születnek, hanem saját történetük van. Tanulmányozásukkal, fejlődésük, változásaik nyomozásával a történelem számos, egyébként megfajthetetlennek látszó ügyét is meg lehet oldani. Ezért szükséges fokozott figyelemmel, éles megkülönböztető képességgel vizsgálni helyneveket, enélkül ui. képtelenség a hajdani valóságra helyesen következtetni.

Évezredek folyamán sok-sok helyévről keletkezett mindennemű külső beavatkozástól függetlenül. E megállapításból kiindulva azonban korántsem következtethetünk arra, hogy valamely nyelv teljes szókészletének összes szava alkalmas lenne helynévképzésre. Noha egyes szavak nagyon gyakran előfordulnak a mindennapi szóhasználatban, távolról se válnak a helynévanyag részévé, minthogy a földrajzi nevek adás-folyamatának is megvannak a sajátos föltételei. Más szóval fölvetődik a köz- és tulajdonnevek viszonyának a kérdése. A jelentéktlenebb szerepű melléknemekhez hasonlóan a köznevek (*appellativum*-ok) esetenként földrajzi nevekké alakuló szókincsbeli fogalmak. Máskor – az összetett helynevek esetében – a beszélt nyelv más részei is hozzáadódhatnak.

A helynévanyag pótolhatatlan forrás-értékű eszköztára különösen a történeti földrajzozs-nak. A földrajzi nevek vizsgálata széles kutatási távlatok nyitására kínál lehetőséget. Az egyes helységek eredetére, történelmi, gazdasági fejlődésére, jellegére és általános haladására, valamint helyzetük, környékük, környezetük számos más kérdésének a megvilágítására kínálnak nélkülözhetetlen forrásanyagot. A helynevek a történelmi és földrajzi vizsgálódás előremozdításában ma még általában talán eléggé meg sem becsült szerepűek. Elegendő elmondanom, hogy - a hatósági erőszakkal időről-időre nem változtatgatott - helynévanyagú tájegységek ilyen természetű szóállománya az illető vidék tömény leírásaként fogható föl.

Ennyi érzékeltetése - úgy gondolom - bőven elegendő a helynevek előbb említett két tudományszakkal kapcsolatos értékelésének futó méltatására. Képletesen szólva a helynévkincset egy bizonyos vidék testét híven felöltő öltözékéhez hasonlítanám. A történeti- meg az emberföldrajzos a térképen pl. a következő hely- és vízneveket olvashatja: Bükk, Nyíres, Búzaháza, Gyilkos-tó, Putna-völgye, stb. Az első kettő általában erdőt, erdős vidéket, a harmadik falutelepülést, a negyedik-ötödik - mint első pillantásra nevük is elárulja - völgyet (vízgyűjtő-medencét) jelöl. Ezek szerint a fősorolt nevek általában a

táj emberföldrajzára, növénytakarójára és földfelszíni alakzatára utalnak. A kézbe vett térkép lap nagyobb földrajzi egységet ábrázoló társába illesztése nélkül, azonnal elmondható: az illető lap domb- vagy éppen hegyvidék terepviszonyait tükrözi. De ezen felül, a fennebbi nevek kiejtésekor - a megfelelő földrajzi érzékenységgű gondolkodó képzeletében rögtön kialakul a térképlapon ábrázolt földfelület többé-kevésbé megközelítő hűségű képe: a tájat bükkös vagy nyíres borítja, a település dombhajlatok között húzódik, a völgy pedig a Keleti-Kárpátok szaggatott felületű mészko- vagy ellenkezőleg unalmas homokkő vonulataiba vágódott. De nem csupán ennyiről lehet szót ejteni. Sokszor a helynévanyag "rétegződéséről" beszélhetni. Hasonló esetben a földrajzi névkincs régibb rétegei, elemei érdeklik a történezt. Amennyivel fiatalabb az említett névkincs egyik vagy másik rétege, annyival "történetlenebb" és "földrajziatlanabb", mivel ez esetben a közelmúltban vagy éppen napjainkban - esetleg külső beavatkozás nélkül - vagy egyenesen annak hatására változhatnak meg helynevek. A régebbit fölváltó új helynév - rendszerint - már nem utal a táj, a földfelszín, a növényközvetkezetek, a vízrajz, a történelem stb. változásaira, hanem - az esetek többségében - a szűkebb vagy tágabb (ilykor egészen tág, sőt idegen) környezetben nevezetesebb szerephez vergődött személyhez fűződik...

A földrajzi nevek megértése, megmagyarázása azonban korántsem annyira könnyű feladat, mint ahogyan első pillantásra látszik. A helynevek tanulmányozása sokszor bizony eléggé nehéz, sok fejtöréssel jár, nagyon változatos, szétágazó, különleges érzéket és képességet kíván. Viszonylag fiatal, összetett és tudományközi ismereteket szükségesülő tudomány: a helynévanyaggal (**toponímia**) való foglalkozás vagy helynévkutatás a földrajzi nevekkel foglalkozó nyelvtudományág (**toponomásztika**) feladatává vált. E tudományszaknak fölbonthatatlanok a kapcsolatai egyrészt a történeti-földrajzzal, másrészt a földrajzi történelemmel, továbbá emberföldrajzzal, illetőleg a szorosabban vett településtörténelemmel meg a településföldrajzzal.

Wíndezeknek a kérdéseknek csupán néhány gon-
ditatra kiterjedő, futó átnézése után térjek tulaj-
donképpeni tárgyamra.

Noha régész létemre illenék bővebben
beszámolnom Barót város ós-, ó- és népvándor-
láskori leletanyagáról, tehát régibb-kori története
maradványairól, pl. a Baróti patak medrében DÉ-
NES István fölfedezte, helyi, kis földszerkezeti
(mikrotektonikus) mozgásokról tanúskodó, je-
lentős bronzkori településről, azután a város ha-
tárában talált, a korai vaskor (Hallstatt D-nek ne-
vezett) negyedik, utolsó szakaszában itt tevő-
kenykedett szküthák (szittyák) hajdani (vadász-
aira ?) valló, leveles, tüskés, köpfs bronz nyíl-
hegyről, az 1876. évi budapesti nemzetközi régé-
szeti nagygyűlésre kiküldött, valószínűleg szín-
tén korai vaskori aranygyűrűről, a környéken
előkerült, De la Tour éremgyűjteményében 9618.
sz. a. jelzett ezüstérméről, a 9630. sz. ezüstérem-
nek két változatáról, továbbá római köztársasági
érem barbár utánzatáról¹, erről- időhiány miatt -
ez alkalommal lemondok, mint ahogyan nem
említem későbbi korok emlékeit sem. KÖNYÖ-
KI József-NAGY Géza műve a baróti "Vecer-
vátát" - nagyon helyesen - római eredetűnek
ítélte². Ezt az állítást ifjúkori magam erősítettem
meg első tanulmányomban³. A róla aztán bővebb
beszámoló PAULOVICS István⁴ helyesbí-
tette elszietett helymeghatározásomat⁵. Rendsze-
res, aprólékos terepkutatás híján időben nagyot,
több évszázadot kell átugornunk. Egyelőre nem
egészen világos: kutatási esetlegesség, avagy te-
lepüléstörténeti törvényszerűség miatt a népván-
dorláskor végi: 8-9., illetve 8-10. századi szláv
települések hiteles régészeti meg nyelvészeti ma-
radványai is az egykori, tulajdonképpeni Három-
széki-medence, mindenekelőtt a Feketeügy víz-
gyűjtő területéről ismeretek, de ebből az időből
származnak - más hasonló emlékek mellett -
Barót keltezhető középkor kezdeti leletei is⁶. A
kérdések könnyebb megértéséért kis kitérőhöz,
vargabetűhöz kell folyamodnom.

Mint ismeretes, OMURTAG bolgár kán
seregei 827-831 között indított általános táma-
dással elfoglalták a Szerémséget (Kelet-Szlavó-
niát), valamint a Tisza-vidék bizonyos, szabato-

san egyelőre meghatározhatatlan részeit.
MALAMIR kán 832-ben a Keleti-frank-Biro-
dalommal kötött békeszerződésben biztosította a
bolgár-török hódításokat. A Bajor Geographus
hírel a bolgár-törökök közvetlen közelében száll-
lásolt "daciai" osterabtrezi szlávokról vagyis a
keleti-abodritákról. Ezzel nagyjából kimerültek
a Kárpát-medence keleti harmada 9. századi vi-
szonyaira vonatkozó közvetlen írásos adatok. A
863. és 883. év eseményeiből tudottan a bolgár-
törökök a Nagy Magyar Alföldön át képesek vol-
tak megtámadni a Garamtól nyugatra fekvő Mor-
vaországot. Ebből következtethetnénk Erdély déli
részében is bizonyára voltak őrhelyeik. Az erdélyi
bolgár-török uralomról csupán 892. évi adat-
ból értesülhetünk. Az Annales Fuldenses 892.
évi följegyzése értelmében ARNULF keleti
frank uralkodó "Laodimir" (VLADIMIR) bolgár
kánhoz küldött követei útján kéri: " ne engedé-
lyezze a sóvásárlást (illetve szállítást) a morvák-
nak". Ebből következtethetnénk a bolgárok a 9.
század folyamán Erdély sófejtéseinek nagyobb
részére is kezert tettek, s bizonyára kereskedtek is
az alattvalóiktól kitermelt sóval⁷.

Bolgár-török telepscsoportok erdélyi
tartózkodását immár számos, kedvező lelettel: el-
sősorban a marosaknai, csombordi, gyulafehérvári,
oláhgorbai stb. temetőből ismerjük. (Szász)-
sebesről, Kudzsirból, Alvinc-Sebesánból, Gyula-
fehérvár-Partosról, Magyarszentbenedekről, Kéz-
divásárhelyről sőt Kézdi-polyánból pedig szórva-
nyos leletből tudunk jellegzetes, a mádarái,
ábobá-pliszkái, preszlávi bolgár székhelyekre
annyira jellemző emlékekről⁸. Az újabb szakiro-
dalmi anyag hiányában tőlem - tévesen - morvák-
nak tulajdonított, magam ásatta, 32 síros csom-
bordi bolgár-török temető helyben maradt la-
kossága biztosan megérte a 10. századot, tehát az
erdélyi, Árpád-féle honfoglalást. Oláhdálya-
"Troján" bolgár településének élete viszont be-
nyúlt a 11. századba is !

A Maros völgyét minden valószínűség
szerint OMURTAG kán hadai hajtották bolgár-
török uralom alá, az Erdélyre is kiterjedő
wángár (másik onogur-bolgár) fennhatóság le-
hanyatlása után. Vagy ez a sereg fordult a Tisza

Szeged környéki szakaszától Erdély délnyugati, majd középső részei felé, vagy másik sereg hatolt be az Olt mentén, a Vöröstoronyi-szoroson keresztül. A kb. 830-ra tehető foglalás után a Bolgár Birodalom a Maros mentén több jelentős települést hozott létre, s a sőfejtés mellett újból művelteni kezdte az Erdélyi Érchegység aranytermő helyeit; a helynév alapján ítélve a Zalatna környékieket is. Az eddig ismert régészeti leletek kétségtelen tanúbizonysága szerint mindeme települések lakosságát az Al-Duna déli partjáról, Bolgárföldről küldték a "dunántúli Bulgáriába". A telepesektől ránk örökítődött maradványok: ékszerek, edények, stb., az edények alján megfigyelhető sajátos fazekasjegyekig (az ún. "fenékbélyegegig") mind-mind dunai bolgár műhelyek készítményei. A katonai hatalommal biztosított telepések feladata volt a megszállás sávjában húzódó Vízakna, Marosújvár, Mezőakna, Parajd, Szováta és Torda sőfejtéseit újból művelteni. További kötelességük volt a só szállítását a Maroson meg az Olton megszervezni. Mivel a szállítmányok nagyobb része valószínűleg magában - a sótlan Balkán-félszigeten szervezett - bolgár kánságba irányult, könnyen és folyamatosan biztosíthatták a bolgár telepés-lakosság bolgár gyártmányú ipari- és fényűzési cikkekkel való ellátását. Egyelőre semmi jele zárt közösségeik, életvitelük korai földadásának, sőt bizonyos erdélyi helynevek (pl. több Nándor nevű település) tartós ittmaradásukról árulkodnak.

Nincs írásos történeti adatunk a telepés lakosság népi jellegét illetőleg. Mint ismeretes a 11. századi dunai Bolgár Birodalom meglehetősen vegyes lakosságú volt. A nyelvileg éppen a 9. században elszlávosodott államszervező bolgár-törökök, különböző szláv csoportok, no meg a balkáni latinok (vláchok) alkották főbb összetevőit. A különböző népesség-csoportok áttelepítése volt az egyik sarkalatos eleme a korai bolgár kánság birodalomszervező intézkedéseinek. Erdély tekintetében a sírkertekben megfigyelt temetkezési szokások igazítanak el. A napjainkig megőrzött hiteles adatok *csontvázas* temetkezésekről tanúskodnak. Márpedig ma már meglehetősen egységessé vált vélemény szerint dunai

Bolgárország területén a 8-9. századi *csontvázas* ("pogány") temetőkre türk-bolgárok temetkeztek. Kétségtelen kisebbség a szláv és balkáni helyi lakosság hamvasztásos, illetőleg kettős szokású, szertartású temetőivel szemben. Ugyanakkor a díszes "nomád" viselet és a viszonylagos gazdagság még mindig tükrözi uralkodó voltukat. Erdély hadászati és gazdaságpolitikailag veszelyesnek számított határhozetében tehát a birodalomnak nevet adott bolgár-török harcoss elemmel és családtagjaikkal kell számolni⁹. A hosszasan idézett BONA István szerint: "...Az erdélyi bolgár régészeti leletek egyelőre nem erősítik meg azokat a nyelvészeti sejtéseket, amelyek szerint a Brassó, Krassó, Barca, Barót hely- és folyónevek bolgár-török hatásokat vagy névadást feltételeznek, mivel a bolgár uralomnak (a tágabban értelmezett, sz. m.) Barcaságban eddig nincs nyoma. Nem hagyható figyelmen kívül viszont az a lehetőség, hogy a bolgár uralom mind a Tisza-vidéken, mind pedig Erdélyben támaszkodhatott az Avar Birodalomba a dunai bolgár foglalással (nagyjában, sz. m.) egyidőben beköltöző **onogur-bolgárok (wángár-ok)** maradványaira, így a barcasági bolgár jellegű népesség onogur-bolgár is lehet."

A fennebbieken az erdővidéki és barcasági magyar helynévadásba semmiképpen nem illeszkedő hely- és víznév-adásnak két lehetőségét villantottam föl. Az alábbiakban - szakavatott nyelvészek eredményeire támaszkodva - harmadik - szerintem a hajdani valóságához közelebb állónak látszó - lehetőségre szeretnék figyelmeztetni, azt - ha lehet - újabb érvekkel bizonyítani, megerősíteni.

Erdély kora középkori történetéből tudottan az első bizánci támadás 1166-ban érte az országrészt¹⁰. Ha a görög-kun-vlách összetételű sereg nem is vethette meg nálunk a lábát, átmeneti győzelmeket arathatott, mert a magyar (székely ?) -besenyő könnyűlovasságnak a görög nehézlóvassággal és a vértbe burkolózott gyalogsággal szemben nem sok esélye volt a győzelemre. II. Géza (1141-1161) ezt ugyan már nem érte meg, de különösen Komnénosz Mánuel uralomra jutása után világosan látta Bizánc hódító szándé-

kait, sőt bizonyos idők túl már fegyverrel is védekeznie kellett. A magyar uralkodók Szent Istvántól kezdve mindig szívesen fogadtak, sőt hívtak a hiányzó (nyugat-európai) hadismereteket pótló "vendégeket", s még a magánbirtokokra telepített idegeneknek sem engedték el a hadi kötelezettségeket. II. Géza azonban nem elégedhetett meg szórványos, helységnevekből ismerős, véletlenszerű betelepülő csoportokkal. Neki egy tömegben lehetőleg nagy számú nyugat-európai fegyverzetű harcosra volt szüksége a legsebezhetőbb déli meg és északkeleti határhoz megerősítésére. Ilyeneket láthatóan a Magyarországon keletre vonult keresztésekben. Azok egy része meg Magyarországot találta az akkori viszonyok között túlnépesedett hazája népfőlöslége új otthonát kínáló területnek. Vagyontalaná vált lovagok, új értékesítési lehetőségeket kereső kézművesek és földszűkével küszködő földművesek egy Rajna-Mosel-vidéki csoportjának vezetőivel kereste a kapcsolatot, s Erdélyben, az Olt mellé kére telepítette, az 1224-ben II. Endrétől kibocsátott nevezetes kiváltságlevél szavával "elha gyott" (**deserta**) tájon. II. Géza utódai közül főként II. Endre folytatta ezt az irányzatot. A német telepítések újult erőre kaptak 1211-ben. Ekkor II. Endre a Szentföldről távozni készült teuton lovagrendnek adta a várható kun támadásoktól veszélyeztetett Barcasági-medencét. MAKKAI László szerint innen: "...nyugatabbra (??) költöztette a besenyőket¹¹..." Bár a nevezett szerző inkább sejtés-szerű állítása második felének elfogadására, igazolására pillanatnyilag - az övével azonosan - semmiféle kézzelfogható bizonyítékkal nem rendelkezem, ezzel mégis elérkeztünk a harmadik lehetőség tárgyalásának a küszöbéhez.

A teuton-lovagrend későbbi, poroszországi szereplését ismerve, a testület - nyilvánvalóan - a szélesebben értelmezett Barcaság többé-kevésbé természetes erősségére támaszkodó, Havaselvén, Dél-Moldván meg a Duna-torkolaton uralkodó keleti német állam megalapítására törekedett. II. Endre azonban fölismerete a magyar érdekeket fenyegetett veszedelmet, és a pápa kemény tiltakozása ellenére 1225-ben fegyveres erővel távolította el a lovagrendet Magyaror-

szágról. Az uralkodó a lovagrenddel való összeközése hatására, még kiűzésükre elszánása előtt, a délkeleti határvédelem megerősítésére nagyobb arányú határvédelmi átszerveítést hajtott végre. A dél-erdélyi ún. Királyföldön (Königsboden) élt sebesi (sepsi) és kézdi széke lyeket - a rólu k később háromszékieknek nevezett tágas-terés medencereszbe telepítve a Szászvárostól (Broos-tól) a Barót (??) környékéig¹² nyúló, több megyényi terjedelmű vidéket nagyobb részben a "szászoknak" engedte át, s külön böző joghatóságok megszüntetésével a szé kely, besenyő és b(u)lak, valamint román határőr-csoportokkal is rendelkező nagyszabású királyi ispán vezetésével "egy néppé" egyesítette. A szászok új helyzetét szabályozó oklevél, az ún. **Ándréánium** elvileg is véglegesítette a székely, besenyő és román "földek" (**terrae**) létesítésével bevezetett szervezési gyakorlatot. Ez - végeredményében - külön nemzetiségi körzetek (**territoria**) kialakításához vezetett. Leszögezi ui. az uralkodó szándékát: a jövőben nem teszi lehetségessé különféle nemzetiségű és jogú egyéneknek együgyüanazon közigazgatási egységen belül élését, azaz a szászok földjén nem adományoz idegeneknek birtokot, hanem az egész Szászföldet a nevezett népesség közös tulajdonának tekinti. Ezzel egyezően mondott le az uralkodói háramlási jogról, azaz kihálás vagy hűtlenség esetén gazdátlaná vált föld szabad eladományozásának jogáról az új határokat nyert Székelyföld déli részén belül is. A székelyek élére pedig az oklevélben először 1235-ben említett, a szebeni ispántól függetlenített székely ispánt állított¹³. Általános, de újabbban kétségbe vont vélemény szerint **Barót** neve **Boralt** alakban¹⁴ II. Endre 1224. évi. **Ándréánium**nak hívtott oklevelében szerepel először.

Kitűzött feladatomban velejéhez érve - **KISS** Lajos helynévfeltő szótárának **Barót** címszava alattiakból¹⁵ kiindulva - hadd részletezzem **kissé** e névvel kapcsolatosakat. **KISS** állítása értelmében a Barót hely- és víznév "puszta személynévből keletkezett magyar névadással". Az 1300. és 1330. évvel kapcsolatban **GYÖRFFY György** egyik számottevő művére¹⁶ hivatkozva a **Boralt**

utáni, 76 évvel később keltezt oklevélből idézett helynevet **Baruth**-nak írja, 1402-ben, a Zsigmond-kori okmányban pedig már mai **Baroth** névváltozattal szerepel. KISS - német szerzők névfejtése alapján ¹⁷ - a **Baroald~Barolt** személynévből kiindulva a Barót"...alapjául szolgáló személynévet német eredetűnek" véli. Véleménye erősítésére, kiegészítésül, említi a németből a lengyelbe került **Barolt** személynévet is. (Véssük jól észbe: az 1224. évi oklevélben írt o-s első tagú, legkorábbi **Boralt** alak helyett fölvonultatott német (lengyel) névváltozatok mindenikében a betű (illabiális a hang) olvasható!) Elveti PAIS Dezső, GYÖRFFY György, RÁSONYI László és mások - szerintem - a hajdani nyelvi valóságot hívebben tükröző véleményét. Szó szerint a következőket írja: "A magyar **Barót** személynévként [...] török nyelvű (besenyő?) ***boru aldi** 'nyest' (valójában 'szürke menyét', sz. m.) állatnévre való visszavezetése kevéssé meggyőző"¹⁸..."

Sietek kijelenteni: nem vagyok nyelvész, különösen nem török nyelvész, de a **Barót** név török eredete, jellege védelmére engedtessek meg mégis két, a környéken körültekintő, józan gondolkodásból fakadó érvt használnom: 1. ha a szóban forgó hely-, víz-, és - esetleg - személynév valóban német származású lenne, abban az esetben mit kezdjünk a **Barót** névvel; nagyon nehéz lenne hitelt érdemlően megmagyarázni a szászág itteni csoportjainak a betelepődése előtti német nevet. (Hogyan illethettek német névvel valakit, mikor itt se voltak !) A székelyeknek Kelet-Szlavóniából - Dél-Dunántúlról ide költözésével kapcsolatos "névköltözés" elvileg föltehető ugyan, de semmivel nem bizonyítható ! 2. A név németből eredtetését ellenzi az oklevélben említett **Boralt** névként a **Baroald~Barold** névvel való egyeztetése ¹⁹. (Senkit ne tévesszen meg a jelenlegi hivatalos helységnév **Baroalt** alakja. Az ismeretlen volt még a múlt században: az 1918. évi főhatalomváltás után kialakított, gyökértelen helységnév ²⁰) 3. Mint majd az alábbiakból kiderül: a PAIS, GYÖRFFY, RÁSONYI szerint török eredetű Barót hely- és víznév korántsem egyedülálló, a Barót-vízének

gyűjtőmedencéjében föltűnően sok, kétségtelesenül török jellegű hely- és határnév őrződött meg mind a mai napig !

A Barót-vize völgyén hegymenetben itt van mindjárt **Bibarcfalva**. A **falva** végződés alapján ítélve a helynév ugyan föltehetőleg 13. századi keletkezésű, furcsa hangzású előtagja azonban régibb állapotra utalhat. KISS Lajos az előtagként szereplő személynévhez kiegészítésül említi egy 1359. évi oklevélben megnevezett **Bybarch** (kun nevű, sz. m.) román "vajdát" az Arad megyei Nagyhalmágyon, román **Bibart** személynévet, sőt egy Moldva Köztársaság-beli **Bibarcógo selište** nevű falut²¹. A névsor RÁSONYI László adataival még bővíthető²². Nem tud azonban Háromszéknek a Baróti-hegységtől keletre eső részeiből, oklevelekben jelzett **Bibarc** határnevekről²³. Az áttanulmányozott szakirodalmi adatok alapján kialakult véleménye szerint azonban a hely- és személynév végső forrása mégis török nyelvi, közelebről talán kun (? , azaz kypcsáki !) **Bej-Bars** (tkp. 'úr-párduc') személynév. (Vö. őtörök **Beg-Bars** személynévvvel.) KISS Lajos azonban azt is elfogadhatónak tartja, hogy "...néhányek szeringekkel Baranyából..." Úgy vélem azonban: az **Onomasticon Turcicum**-ban felsorolt, 12-14. századi egyiptomi 40 azonos **Beybars** (köztük két szultán !) nevet mégsem lehet csak a baranyai széke:lyek számlájára írni, meg kell engedni azok valóban kypcsák eredetét !

Az eddig megfajtetlen **Bacon** település- és víznévre térve, mindenekelőtt tisztáznám a földrajzi helyzetüket, hogy elkerüljük a szakirodalomban előforduló tévedéseket. Így például **BENKŐ Loránd** "...Az egykori Telegdi- és az egykori Sepsiszek területén van két település: Kisbacon Telegdiszéken, Nagybacon pedig Sepsiszéken . Csupán egy patak, a Barót-pataka választja el a két falut egymástól."²⁴ Ezzel szemben a Barót-pataka Kisbaconon folyik keresztül, Nagybacont a Besenyő-patakkal megnövekedett Baconi- más néven Uzonka-pataka szeli át. A két települést nyugat felé kiékelődő s egyúttal alacsonyodó-keskenyedő hegyhát választja el egymástól. Nagybaconnak az Uzonka-patakától

északra fekvő, egyházas részét nevezik Telegdi-, az attól délre eső részét pedig Sepsibaconnak. Ennek előrebocsátása után vegyük röviden számba Nagybacon bennünket ezúttal közelebbről érdeklő határneveit. Változatos felszínű területével kapcsolatban a következő *nyelvi tényekre* figyelemztetek²⁵. Bodos területéről Sepsibacon Csinód nevű részébe folyik a Besenyő-patak. Jobb oldali mellékveze a **Galat-pataka**²⁶, de vízgyűjtő területéhez tartozik a **Bese-pataka** is. Azonos származású az **Uzon-bérce**, **Uzon-bükke**, **Uzonka-pataka**²⁷ (uzun jelentése törökül hosszú). E kétségtelenül török származású neveken kívül fölöttébb gyanúsnak tűnik még a **Gohán**, **Mitács** valamint a **Durmó**- meg a **Kortomac-pataka** víznév. Az előbbi nevek származtatása azonban nem okozhat különösebb fejtörést, a **Bese-** és **Besenyő** határ- és víznév önként kínálja a kézenfekvő magyarázatot!

A **Bacon** településnév **Bachan** változatban szintén szerepel a pápai tizedjegyzékben²⁸. A Bacon név eredetét és jelentését - sajnos - egyelőre nem magyarázhatom meg, de - akárcsak Barót neve esetében - legjobb akarattal se fogadhatom el a német **Butz** személy- és családnévből származtatást.

Bodos helynevei között is felfedezhető²⁹ a **Bese** (Beserét, Bese árka), no meg a **Besenyő** (Besenyő-dombja, Besenyő-pataka) hely- és víznév. "...A szájhagyomány szerint a besenyők az azonos nevű patak folyását követve jöttek be s annak mentén telepedtek le, míg megbarátkoztak a falu lakosaival..."

Középjátán megint használják még ma is a két nagyon gyanús hely- és víznevet³⁰: **Estepe** (de 1884-ben **Tepe**³¹!) és **Tekse-pataka**³².

Százajtán viszont megint van **Galat** helynév³³.

Az eddigieket összefoglalva a következőket mondhatom: Erdővidék különböző részein, főleg azonban a Baróti-víz gyűjtőmedencéjében máig megőrződött számos helynév tanúskodik bizonyos, kypcsáki nyelvű török csoport hajdani itteni szállásolásáról. Ez a tényszerű megállapítás - a nyilván egészen más eredetű Olasztelek létevel szemben - megerősíteni látszik PAIS Dezső,

GYÖRFFY György és RÁSONYI László, no meg az azonos szemléletű kutatók eredményeit. E nevek fennmaradása csakis úgy lehetséges, ha - **MAKKAI** László állításával szemben³⁴ - II. Endre vagy egyáltalán nem költöztette nyugatabbra az egyelőre meghatározhatatlan ideje itt szállásolt besenyő települések népét, vagy ha részben máshová is kerültek, jó néhányan itt maradhattak, mert a II. Endre-féle, határvédelmet megerősítő, a háromszéki székelyek betelepítését is eredményező intézkedések keretében ide irányított székely csoportok nem vehették volna át a szóban-forgó hely- és vízneveket! Ám harmadik lehetőséggel is számolhatunk. Ez az eredetileg kypcsák nyelvű népesség, a melléjük telepített székely csoportok hatására - nem is nagyon lassan - kétnyelvűvé, utóbb magyarrá változott. Egyes határneveket azonban mind a mai napig megőriztek³⁵.

A Barcaságot ma megülő népek közül a magyarság az ősfoglaló és első megtelepülő. E védelmi tekintetben oly jelentős medencében az uralkodói hatalom szervezetének s a betelepülő magyarságnak első nyomai még a 11. századra keltezhetők. Hajdani gyeplűveként, tehát gyeplű kívüli területként, birtokba vételekor és megtelepülése kezdetén az egész Barcaság uralkodói birtok volt. Az e területen berendezkedett első szervezet a brassai-cenkhegyi vár védői s annak családtagjai lehettek. A Brassó környéki havasok nevezetes átjáróira vigyázott cenkhegyi erősség - egyes, de kétséges vélemény szerint³⁶ - falainak jellege meg az alattuk lelt régészeti maradványok tanúsága szerint még őseink letelepedése előtt (?), a népvándorlás korának vége felé keletkezett. A kutatások jelenlegi szintjén azonban a mészhabarc-kötésű kőfalas vár rakatásának idejét későbbre, a 11. század végétől keltezhetni. Az erősség s vele együtt a Barcaság birtokba vételének, megszállásának idejét a 10. század végére, a következő elejére szokás tenni³⁷. Az 1455-ben lebontott erősség területén 1933-ban szerény méretű egyházacska alapjait fedezték föl, s az ásatások az okleveles adatból már ismert, 1455-ben szintén lebontott Szent Lénárd egyház alapjait hozták napvilágra. Föltevések szerint a vártemp-

lom első alakjában a 11. század elején épült "pogánykori" szertartások elvégzésére szánt áldozóhely (kút ?) fölé³⁸. A százok betelepülését két évszázaddal megelőzve - a magyaron kívül - egyetlen, a nyugati kereszténységre tért nép sem élt ezen a tájon. Szent Istvánnak az utolsó erdélyi gyula, Prokuj leverésére indított 1003. évi hadjárata után kialakult országnyi terjedelmű Fehér vármegye eme legkeletibb sarkai egyikébe települt magyaroknak építhették a vár egyházát. Az erősség-alji Brassó város közelmúltbeli alaprajzában észlelhető, a későbbi, német elrendeződésű utcahálózattól - akárcsak Beszterce esetében - elütő elrendeződésű kis városrészt vallomása értelmében, a Cenk-hegy alja közelében a magyar várórség és várnépség telepe már jóval a német csoport beköltözése előtt létesülhetett³⁹.

Mint ahogy azonban a Barcaságba, a folyvást táguló ország e szélső övezetébe - még az akkori viszonyok között is - bizonyára már csak kevés magyar "had" (nagycsalád) jutott, e vidéken inkább csak gyér katonai szállásokban élt határórség laza "kötelékeire" gyanakodhatunk⁴⁰. A szakirodalomban képviselt kutatók egyik számottevő csoportjának tagjai szerint a barcasági helynevek egyik része "...s a környező területek településtörténete is arra mutat, hogy a határvédelemben a magyar határórség mellett nagy szerep jutott a Barcaság birtokbavételekor itt talált vagy esetleg akkor ide telepített besenyőknek is. A Barcaság legnagyobb patakjainak, a **Barca**, **Törcs**, **Tömös**, **Tatrag**, **Zajzon** s a Brassó városának nevet adó egykori **Brassó** pataknak a neve bolgár-török vagy besenyő eredetű⁴¹. [...] **Brassó** nevének török eredetét **RÁSONYI NAGY** László fejtette meg. Miként **MELICH János** a **Krassó** folyó- és városnevet bolgár-török **karašu** 'fekete víz, fekete ügy' szavakból eredeztette⁴² (G. GIUGLEA román nyelvész pedig a **Fogaras** tájnevet a kypcsák (besenyő) **fagaršu** 'kőrispatak' szavakból származtatta⁴³), **RÁSONYI NAGY** László hasonlóképpen bolgár-török **boro šu** 'szürke víz' szónak szláv közvetítéssel torzult **brošu** alakjából magyarázta⁴⁴. A Brassó víznév ma már ugyan nem él, ám a barcasági magyarok a hajdan **Brassó**, ma **Vidombák** nevű pa-

takot ma is **Tisztavíz** névvel, tehát az egykori török **boršu** név fordításával jelölik. **RÁSONYI NAGY** László idézett tanulmánya után megjelent oklevélkiadványban közölt, 1360-ban kibocsátott okiratban is szerepel a **Brassó** folyó neve⁴⁵. A valamikori Brassó, ma **Vidombák** (Weidenbach), vagy **Tisztavíz** ugyan ma 3-4 km-re folyik a várostól, de már régen feljegyzett s itt ott még ma is élő szájhagyomány szerint Brassó település eleinte e patak meg a századunk derekán körvonalazható szélű város mellett, a korai magyar településhelyekre jellemzőn a síkon létesült, s csak később, a német betelepülés után "vonult" fel a jól védhető völgymélyedésbe. **ÁRVAY** József ehhez egyik szász jóismerőse természeti-földrajzi-vízrajzi vizsgálódásának eredményeit mellékeli⁴⁶. **RÁSONYI** Lászlónak a **Brassó** (és **Krassó**, valamint - tegyem hozzá - **Fogaras**) név esetleges eredetét vizsgáló **GYÖRFFY** György meggyőző érvelése szerint e nevek nem bolgár-török, hanem besenyő származásúak. Eredeti alakja **borošu** volt s a **borošu>brošu>brašu** változásra még a besenyő nyelv belső törvényei alapján került sor. **GYÖRFFY** bizonyítása értelmében a **Brassó**, **Barassó** név az ország legkülönbözőbb, valamikor besenyők lakta vidékein őrződött meg. Ide sorolhatók a következők: **Barassó** a Győr megyei **Árpás** besenyő határórtelep határában, **Barasó** a Duna-Tisza közén, a szintén török nyelvű **Káta** mellett, **Brassó** **Pozsony** megyében, a **Kis-Duna** melletti **Nádszegen**, **Barasó** **Hajdúböszörmény** határában⁴⁷... "Dr. **KÓS** **Károly** pedig - br. **ORBÁN** **Balázs** közismert nagy művéből még a következő erdélyi helységek **Barasó>Barasópatak** határnevével bővíti a **GYÖRFFY** féle felsorolást: **Gyergyóholló**, **Hosdád**⁴⁸. **GYÖRFFY** György meglátásának helyességét a szakirodalomban ismeretlen hegy- és víznév is erősíti. A szintén török nevű **Törcs**(vár)tól nyugat-északnyugatra, légvonalban csaknem 20 km-re, az **Al-Dunába** igyekvő **Dâmbovița** forrásvidékén, a **Barca** forrásfeje tözsomszédságában emelkedő **Iezer-Păpușa**-hegységben (t.sz.f. magassága 2462m !), annak északi nyúlványát alkotó, 1874m magas hegyet, s így az alatta létesített

tavat is **Pecineagu**-nak (azaz Besenyő-nek) nevezik⁴⁹.

A **Tatrang** hely- és víznév a török **Tat-rang** törzsnévből származik. A név török voltát bizonyítja az a körülmény is, hogy az Igor éneknek a Tatrang törzsnévet is tartalmazó mondatában még két másik törzsnév: az **Alpár** meg a **Maklár** is benne foglaltatik. Mint ismeretes, ez a magyar helynévanyagban is előfordul⁵⁰. A **Barca**, **Tömös**, **Törcs**- és **Zajzon** török eredetét szintén RÁSONYI László mutatta ki⁵¹. A földrajzi neveket, továbbá a magyarból azóta kivészett, csak a szászban fennmaradt **Tartlau** (Prázsmár) **Tortillou**⁵² név tanúsága szerint a Barcaság síkjára talán már a magyarokat megelőzően besenyő csoportokat telepítettek⁵³, mivel a magyarok - minden nyelvészeti fejtegetés értelmében - már a besenyő nyelvből kölcsönözték e víz- és helyneveket. A szászok meg a románok ezeket kétségtelenül mind a magyarból vették át.

A Barót név első említését is tartalmazó II. Endre-féle, 1224. évi kiváltságlevélben olvasható a Barcaságot nyugatról határoló Persányi-hegységet jelölő **“...silva Blacorum et Bissenorum...”** a b(u)lakok és besenyők erdeje hegység-név hajdanán szintén e környéken élt besenyők emlékét őrzi⁵⁴. De - többek között - kétségtelenül erre is utal a (nagy)szebeni ispán bolgár földre vezetett seregének népi összetétele is⁵⁵.

Hogy a magyarság a Barcaság birtokba vételekor besenyőkön kívül bolgár-törököket is talált volna, az nem valószínű, mert ennek (egyelőre ?) semmi régészeti bizonyítékával nem rendelkezünk (igaz: besenyőnek vélhető leletekkel szem). Ha mégis lettek volna, ezek akkorra már azonosulhattak a besenyőkkel. A besenyők mellett - más török népségek közül - a II. Endre-féle oklevél szövegére támaszkodva, kisebb-nagyobb, szintén török (!) b(u)lak népességgel kell számolnunk. A barcasági Hétfalutól Havaselvére vezető Ó-sánci-hágó a Kun-síkságra lefolyó **Teleajen** (olv. Teleázsen) völgyfeje nyílik. A Tatrang-vize forrásfeje közvetlen közelében eredő Teleajen folyócska neve szintén török eredetű⁵⁶. A dél-moldvai meg a tágabban értelmezett havaselvi részeken több török, nem csupán osz-

mán, de más jellegű török hely-, hegy- és víznév tanúskodik nagy számú török népesség hajdani szállásolásáról⁵⁷. Havaselvértől, Dél-Moldvából esetleg úzok és kunok is beszivároghattak ugyan, ám az erdővidéki-barcasági török szálláshelyek népességét - minden jel szerint - elsősorban besenyők adhatták.

A történelmi Magyarország nyugati és déli határszélein fekvő, de Erdélyben is, annak délkeleti “sarkában”, a Barcaságban s a közvetlenül környező tájakon hely-, hegy- és víznévi bizonyítékok alapján kimutatható besenyő települések⁵⁸ népéhez hasonlóan a besenyőket itt is határfői feladatok ellátására rendelték. A Barcaság északi “öblében”, az Olt alsórákosi áttörésénél Alsó- és Felsőrákos, valamint Barót helyén - egy 1421. évi oklevél szerint besenyők éltek. Az okmány az újabb kutatások fényében közönséges hamisítványnak bizonyult ugyan, de mint ha az elkövetőnek valamiféle “történelmi meglátása” lett volna, az Olt rákosi szorosra két oldalán “kapuzábéként” égnek meredő, festői rákosi megürmösi **Tepe**(Töpe, Tepő) neve is véleményemet akarná igazolni: mindkettő kétségtelenül török (besenyő = halom, magaslat, hegy) eredetű ! Barótról már szó esett. Barót is, Bibarcfalva neve is besenyő származásúnak látszik. Ugyanez vonatkoztatható Szárazajta egyik határrészének nevére is. Alsó-Háromszéken, a Fekete-ügy mentén több helység: **Bodok**, **Kökös**, **Uzon** neve ugyancsak török eredetű, még ha KISS Lajos szerint “magyar helynévadásról” lenne is szó⁵⁹. Besenyők éltek a Persányi-hegység nyugati oldalán is: Fogaras földjén⁶⁰. Egyrésztük a sepsi (sebesi) székelyek közösségéhez csatolva a Bodoki-hegység keleti oldalára (Sepsibesenyő, Maksa, /stb?) telepítették át, más részük az erdővidéki székelységbe szívódhatott föl. A máig élő hely-, víz- sőt határnevek is föltétlenül egyrésztük helyben maradásáról vallanak. A magyaroktól részben itt talált, részben később betelepített, határozott körvonalakat nem mutató, rendezett társadalmi szervezet nélküli, laza közösségű szlávság is beolvadt⁶¹.

A Barcaság településtörténetében és -földrajzában és egyúttal népiségtörténetében a 12.

század utolsó évtizedeiben és főleg 13. század első felében került sor számottevő változásra. A mezőgazdasági jellegű 13 községet alapított szászok ebben az időszakban települtek ui. le. (A teuton lovagrend alig néhány éves barcasági "közjátéka" túl sokat nem zavarta a településtörténeti-földrajzi képet.) A brassai Cenk-hegy aljában, e nevezetes hadi- és kereskedelmi utak gyűjtőjében, csomójában, a cenki királyi erősség védelmét élvezett helyen a valamivel később idegen kereskedők és iparosok lakta Brassó városát alapították. Így az egész Barcaságot s talán Erdővidéket is magába foglaló királyi uradalomból hatalmas terület szakadt ki, annak közepét, székhelyét is beleértve. Az uralkodói magánbirtok a hadászati tekintetben nagyon jelentős keleti (hétfalusi) és délnyugati (töröcsvári) hegyaljára, valamint a Barcasági-medence észak és északnyugati (Apáca, illetőleg Krizba, Barca-Újfalu és az 1513-ban elpusztult Komlós falvak) részén fekvő területfoltokra zsugorodott, Erdővidék pedig székelői közösségek lakóterületévé vált. Erre a megmaradt uralkodói birtokterületre szorultak vissza a Barcaság magyar határörközöskéi is a Cenk-hegyi várórség kivételével. Az ország vezetői - úgy látszik - mégiscsak biztosabbnak látták a délre és délkeletre vezető hágók és szorosok védelmét magyar közösségekre bízni...

A Barcaság délkeleti szögletében fekvő maradék uralkodói uradalomrész területén, a Havaselve keleti részére vezető Tömösi-, Ósánci- és Tatárhágón, valamint a Bodzai-szoros közelében kialakult Hétfalu településeinek neve aránylag későn, csak a 14. század második felében tűnik föl először írott okmányokban. Ennek egyik oka a lassan fejlődött falvak uralkodói tulajdon voltában kereshető, s eddig nem adományozták el. E nagyon nevezetes védelmi helyzetben lévő határör-szállások a Barcaság birtokba vételétől kezdve jelentős, kiemelkedően jelentős szerephez jutottak Erdély egész délkeleti szögletének védelmében. A terület nagy hadászati értéke miatt a mindenkor uralkodó sem a székelyeknek, sem a szászoknak nem adományozta se Hétfalu, sem a Töröcsvári-hágó (folyosó) táját. A 12.-13. század fordulóján, valószínűleg III. Béla

(1172-1196) nagyvonalú balkáni politikája keretében, annak következményeként⁶² az erdélyi magyarság már mindenütt átlépte a Kárpátok vonalát. A magyar határörvidék délkeleti része már nem a Barcaságon, idővel annak déli peremén, hanem Havaselven, a Kárpátok külső nyúlványainak (az ún. "Elő-Kárpátok") aljában húzódott. A Hétfalu-Brassó-Töröcsvártól délre fekvő havasselvi magyar tájakon magyar erősségek, vásárhelyek, sőt városok keletkeztek.⁶³ A havasselvi gyér és nem állandó tartózkodási helyű kypcsák és szláv népesség, majd később a kialakulóban lévő, kun vezetőrétegű havasselvi vajdaság⁶⁴ fölötti magyar fennhatóság idején a hágók-szorosok belső védelmének jelentősége nagyot csökkent, hiszen a Kárpátokon átvezetett hegyi utakon most már nem belső, barcasági végénél, hanem a Kun-síkságra nyíló folyóvölgyek bejáratánál igyekeztek megvédeni. A határvédő gyeprendszer a Barcasági-medencétől messze délre tolásának a medence magyarsága történetében szerfölött nagy volt a jelentősége. A barcasági magyarság hihetőleg immár elmagyarosodott török elemeket is befogadott nagy része Kárpát elvére, önként a nagyobb lehetőségeket kínáló Havaselvére költözött⁶⁵, ha esetleg éppen uralkodói intézkedésre nem kényszerítették át... A tágabban értelmezett Barcaság hadászati értéke csökkenésének másik következményeként az egykori határőrfalvak nagy része a 14. század derekától magánbirtokosok kezére került.

A 11.-13. században Hétfalu vidékén, a Tatrang, Tömös és Zajzon vize mellett, a Havaselvére vezető hágók és szorosok bejáratánál besenyő és magyar határőrök szállásai voltak. E katonai szállások alkották a magját az itt születőben lévő településeknek, s a hétfalusi csángók első, ősi rétege minden bizonnyal a határőr magyar közösségekből meg a beljükhöz olvadt besenyőkből alakult ki. A Barcaság déli részein, valamint Erdővidék néhány településének területén mindmáig megőrződött török (besenyő) eredetű hely-, hegy és víznevei igazolják ezt.

Erdővidéknek főleg a Baróti-patak vízgyűjtő medencéjében létesült besenyő települései - földrajzi helyzetük alapján ítélve - kettős határ-

védelmi feladatot láthattak el. Egyrészt a Déli-Hargita tűzhányó-vonulatához tartozó Kakuk-hegy (1558m) meg a Nagy-Piliske (1374m) tűzhányó csoportja közötti legalacsonyabb (1210m-es) hágón, az ún. Mitácson (közvetlen közelében a Kapus(hegy !)) Al-Csíkba, onnan az Úz-völgyén (a Kománfalva-Comănești (közeli)) Dormánfalváig (Dărmănești-ig), azután Aknavásáron és Tatrosvásáron (Tg. Ocna és Tg. Trotuşon) keresztül a Tatros-folyócska Szerétbe ömléséig, Egyedhalmáig (Adjud-ig) az akkoriban kunok lakta Dél-Moldvába vezető nagyon jelentős útvonal kiindulási körzetének lehetett őrzési feladata. (A sokaktól alaptalanul római útnak vélt, a Mitács-nyeregbe vezető, ma nagyon elhanyagolt, de eredetileg kőlapokkal borított, kitűnő műút valószínűleg a 18. század második felének létesítménye.) Másrészt szintén a Bacon-, illetőleg Uzonka-vize völgyén hegymenet haladva, Uzonka-fürdőtől a Nagy-Murgót (1015m), vagy inkább a Kis-Murgót (883m) meg az imént említett Nagy-Piliskét elválasztó, az Olt mentére könnyű átkelést lehetővé tevő széles nyergen, a kora középkori (sepsibükszádi) Vápa-vára közelében ereszkedett az említett folyó vadregényes szorulatába. (A "Hatodon" átvezető útszakasz nagyon kései kor létesítménye ! Uzonkától Sepsibükszádig ma csupán szekérút vezet.) Sepsibükszádtól viszont a Csomád tűzhányó-csoport meg a Bodoki-hegység legmagasabb orma: a Kőmőge (1241m) közötti "nyiladékon", nagyjában a ma Sepsibükszádról Torjára irányuló út futásának megfelelőleg vonult Felső-Háromszékre. Azt átólisan átszelve folytatódott Bereckig, illetőleg az Ojtozi-hágóig (866m); tovább, az azonos - szintén török - (tuz = 'só', a szorosban van Sósmező !) nevű szorason jutott el Onfalváig (később Gheorghiu-Dej, ma ismét Onești városig). Itt futhatott össze a két útvonal, majd innen együttesen haladt a már említett Egyedhalmáig.

A Barót-patak vízgyűjtőmedencéjének belsejébe irányított besenyő szálláscsoport lakosságának az ide telepítésével tehát - a dél-barcasági helyzetre emlékeztetően - egyszerre a Keleti-Kárpátokat belülről szegélyező tűzhányósoron meg az előbbieik többszörös redőjén átvezető

közlekedési lehetőségek legjelentősebbjeinek egyik csoportját igyekeztek eltorlaszolni... Így képzelhető el Erdővidék meg Dél-Barcaság kora Árpád-kori történelmi jelentősége.

Csupán jövőendő kutatások eredményei dönthetik el az - egyelőre - erős ködbe rejtőzködő kérdést, - ha egyáltalán beszélhetni ilyesmiről - mi lehetett a kapcsolata a Persányi-hegység déli felében a Bogáti-erdő jelenlegi átjárójáig nyomozott Kakasbarázdának az oklevélben említett **castrum Noilgiant** és **castrum Nicolai**, esetleg az erdősi Csókás teteji erősség⁶⁶, továbbá az erdővidéki és Brassó környéki határvérvetetek hajdani népessége között, hiszen e pillanatban ennek lehetőségét se vethetem el teljesen.

Jegyzet

1. A kedves olvasó mindezekről és egyéb régészeti leletekről Erdély régészeti repertórium. I. Óskor, Kolozsvár, 1942, 34. 1. 34. sz. a., nemkülönböztetve a közöletlen "Erdély régészeti adattára" Kovászna megyei anyagának **Baraolt** címszava alattiakba foglaltak alapján tájékozódhatik.

2. Ld. KÖNYÖKI József: A középkori várak különös tekintettel Magyarországra. Sajtó alá rendezte NAGY Géza, Bp., 1902, 294.

3. A Székely Nemzeti Múzeum előzményei és az olaszleltári római táborhelyről. Székelység IX, 9-10, 1939, 66-72. Tudomásom szerint **Vétzer-t**, **Veczelt** BENKÓ József említi először. (Transsilvania, sive Magnus Transilvaniae Principatus, olim Dacia Mediterranea dictus. Vindobonae I. k., 1778, 548.) Tévesen Decebalus dák uralkodóhoz kapcsolja.

4. Dacia keleti határvonala és az úgynevezett "dák" -ezüstkincsek kérdése. Erdélyi Tudományos Intézet kiadása. Kolozsvár, 1944, 60-61.

5. Értésülésem szerint azonban a Vécer délnyugatra irányuló padja régebben Olasztelek határába tartozott.

6. MELICH János: A honfoglalás kori Magyarország. A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve. I. 6. Bp., 1925-1929, 16/e.; **FODOR István**: A magyar - bolgár-török kapcsolatok történeti hátteréről. Bolgár tanulmányok III. In: A Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Közleményei. 37, 1980, 9-48.; GYÖRFFY György: A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Bp., 1986, 11.; BÓNA István: Daciától Erdővidéig. A népvándorlás kora (271-896). In: ET 181. A régészeti adatok vallomásaikhoz fűződőn ld. **FODOR István**: Die Bulgaren in der ungarischen Ländern während des Ansiedlungsperiode der Ungarn. = Mitteilungen des Bulgarischen Forschungsinstitutes in Österreich. 2/6, 1984, 49, 52.; H. TÓTH Imre: A magyar nyelv bolgár-szláv jövevényszavainak problematikája. In: Az Alföld a 9. században. Szeged, 1993, 198-205.; M. NEPPER Ibolya: 9-10. századi bolgár-szláv leletek Hajdú-Bihar megyében. In: Az Alföld...207-209, 212-213.

7. BÓNA István: i.m. 189-193.; ld. különben még DECEI, Aurel: Români din veacurile IX-XIII în lumina izvoarelor armenesti. = Anuarul Institutului de istorie natională - Cluj, VII, 1936-1938 (kny.) 56-71

8. BÓNA István: i.m. 193.

9. BÓNA István: i.h. Az alábbiakban megbeszéléndőkre térés előtt, a teljesség, történeti igazság kedvéért még okvetlenül meg kell jegyznem a

következő: "...A katonákod honfoglaló magyar "középrtek" kénye-les, lovas, fegyveres srijai-temetői a háromszéki Eresztvény-Zádogos-tetőfői (lovassir kenyellel és lándzsával) és Kézdivásárhelytől (a berecki vasúti építésekor talált zablá és szablya - lovassírból ? -, valamint díszített-ten edények) terjednek az ország belseje felé. Köpec-Köcsukkon már az első világháború előtt találtak lovassírt, ugyanott 1927-ben, másik lovassírból olyan patkó került múzeumba, amelynek pártját a faragott csontlemezrel díszített nyeregkapás soltszentimrei sírból ismerjük. Sepsiszentgyörgyön, Egres-tetőn lándzsacsúcs és ritka fegyver: bronz kereszt-vassal felszerelt bizánci kard volt a kitömött lőbőrös sírban. Székelyderzs-Új utcában lókoponya, lólábszárcsontok és kenygel jelzik a részleges lovas temetkezést. Sajnos, nem tudni közelebbit a Réty-Telekről említett 10. századi telepéről és temetkezéséről.

A későbbi Székelyföldnek a fenti sírletelekből tükröződő gyér katonai megszállását az (akkor még, sz.m.) veszedelmes besenyő szomszédság magyarázza. Valószínűleg egykorú velük a néhány köznépi temetkezésre utaló székelyföldi korai lelet is. A 10. század után ennek a csoportnak nincs nyoma. Új határőrszervezet kialakítására, a székelyeknek nevezett magyarok betelepítésére csak a komán-ung veszedelem jelentkezése után, a 12. században kerül sor..." Ld. BÖNA István: i.m. 2095

10. HÓMAN Bálint: Az ősidőktől a XII. század végéig. MT 379-386, különösen 382, 670.; MAKKAI László: Erdély a középkori magyar királyságban. In: ET 296.

11. MAKKAI László: i.m. 298.

12. Ld. ZIMMERMANN, FRANZ-WERNER, CARL: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I. k., Hermannstadt, 1892, 34-35.; SZENTPÉTERY Imre: Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. I. k., Bp., 1923, 413.; GYÖRFFY György: Besenyők és magyarok. In: MKE 165, 1224/1317 "...I. Endre az erdélyi német vendégek szabadságát megállapítja azzal, hogy egy nép legyenne (Szász-)Várostól Barótiig (?) a (szász-)besenyi székelyek földjét és Daróc (Draas) földet is beleértve; csak a szebeni comes fennhatósága alá tartozzanak, továbbá nekik adja az oláhok (?), helyesen bu(ly)akok, sz.m.) és besenyők erdeit és vizit az ohákokkal (? bu(ly)akokkal, sz.m.) közös használatra: "...hos-pites nostri Theutonici ultrasilvani universi [...]conquerentes[...]; eis reddidimus libertatem, et tamen quod universus populus incipiens a Wadas usque in Boralt cum terra Scyulorum terrae Sebus et terra Daraus unis sit populus et sub uno iudice censeantur[...]; silvan Blacorum et Bissenorum cum aquis unus communis exercendo cum praedictis thamic Blacis et Bissenis eisdem contulimus..." Ld. még NÄGLER, Thomas: Așezarea sașilor în Transilvania. Studii, Kriterion, Buc., 1981, 159-216.

13. MAKKAI László: ET 298-299.

14. SUCIU, Coriolan: DILT I. k., 56.; JANITSEK Jenő: Barót és Olasztelek helyneve. Nyírk XIX 1975, 94. Barót több török-gyanús helyneve között ismeretes egy különben csaknem biztosan annak tűnő is. Ez a **Küköcske-Kököcske-Kükücske**. Vö. JANITSEK Jenő: i.m. 99, 152. sz. (Kök, kük, kuku törökül kéket jelent.) Hasonló vagy azonos alakú határnevekről tudunk a hajdani Háromszék más helységeiből is: pl. Ozsolán **Kükürcs** (1728), Kézdisárfalván **Kököröcs** (1838). Vö. BOGÁTS Dénes: Háromszéki helynevek. In: SzNME 67. A részben idézett szövegű oklevélhez, az ún. Andreánom-hoz fűződően, annak hitelességét illetőleg, bizonyos kétségek merültek föl. E tekintetben Iosif SCHIOPU tanulmányára utalok. Ld. Valoarea pentru istorie a documentelor false. In: Țările românești înainte de secolul al XIV-lea. Cercetări și comentarii critice. Ed. Universul, Buc., 1945, 5-10. Vö. még HOLBAN, Maria: Despre aria de întindere a cavalierilor teuton din Țara Bărsici (1221-1225). In: Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV. Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1981, 30-43, továbbá ÁRVAY József: A barcasági hétfalu helynevei. Erdélyi Tudományos Intézet kiad., Kolozsvár, 1943, 10 9. jegyzetével, valamint MAKKAI László (ET 303) véleményével.

Ám nem csupán a szóban forgó oklevél hitelességét illetőleg támadt kétségek, hanem az abban említett **Boralt** helynévnek a mai Barót város nevével azonosítását is megkérdőjelezték. BINDER Pál észlelete szerint (Az 1224-ben említett Boralt és Barót azonosításának kérdése. In: Adalékok a középkori Sepsz szék és a környező területek történelmi földrajzához. =Aluta XII-XIII, 1981, 62-65) (*a dolt betűs szedett részt én emletem k. F. I.*): "A kőhálimi történetek már a XIX. század második felében keltettek a Boralt-Barót azonosításban, **hísz a szász székek területe sohasem érintkezett Barót [...]** határával. Friedrich TEUTSCH már 1875-ben feltette a kérdést, hogy az 1224-ben említett Boralt nem azonos-e a Kőhálim határában emelkedő Boralten név dombbal? Friedrich TEUTSCH ezt a nézetét az apjától - Georg Daniel TEUTSCH-tól - megkezdett szász történelmi összefoglaló [...] új kiadásában is fenntartotta..." BINDER Pál Sepszszék meg Barcaság 18. századi történetének ismeretében megállapítja, hogy az 1224-ben megnevezett **Boralt** nem azonosítható se Barót várossal, se pedig az Olt alsó-rákosi szorosával.

a. "...Barót keleti határát régen is, ma is Barót-pataka alkotta, így a **helység se lehetett tőszomszédja Kőhálimszéknek. Utóbbi határa sohasem terjedt az Olt tiszri kanyarulatától keletre**, jölehet 1224-ben a későbbi Kőhálimszék területe alkotta a Szebeni-ispánság keleti határát.

b. A középkorban Barót nem volt se mezőváros, se pedig Sepszi-szék székhelye, de még Erdővidék közepé sem. Így pl. 1549-ben a Sepszi-székhez tartozott erdővidéki falvak - Barót is beleértve - Miklósvár fiú-székhez tartoztak. ("...Univeris populis et inhabitatoribus Mikloswara, Barolth, Kepez, Bodos, Bachon, Zarazaytha, Wzonka, Kezepaytha, Nagaytha et Belen vestram iudicarium Mikloswara spectari [...] castellanis castrorum Tercz et Helthwen...")

c. A Kőhálim-széki falvak közül keletre csak Szászszombor volt határos székely székkel, de nem Sepsz-székkel, hanem az Udvarhely-székhez tartozó Bardoc-fiúszékkel, Vargyas vidékével. A szászokézi esperességhez tartozott Zsombor falu - ha 1224-ben egyáltalán már létezett - nem tartozott a Szebeni-ispánsághoz - habár a Boralten-domb az ispánság keleti határát alkotta - hanem Daróc földjéhez. Ezt viszont csak később csatolták Királyföldhöz. Zsombortól északra és keletre a **telegdi - később udvarhelyi - székelyek földje terült el, Barót azonban Sepsz-székhez tartozott, tehát nem alkothatta a Szebeni-ispánság keleti határát.**

[...] **A Boralt helyneve földrajzi meghatározása Sepsz-szék területére is jelentős, mert elveti az 1224-ben említett Boralt azonosítását Barót várossal. Ez utóbbi, tehát a középkori Sepsz-szék, Barcaság, Orbai-, Kézdi-, Csiki- és Telegdi (udvarhelyi) székelyek földje között fekként és közvetlenül nem volt határos az eredetileg Szebeni-ispánságnak nevezett Királyfölddel, vagyis szász székkel...**" BINDER Pál fennebbi megállapításával nagyon kétségessé válik KISS Lajos alábbi vélekedése a **Boralt** névnek a német **Baroald** személynevből eredetletéséről. E kérdéshez kapcsolódóan hadd idézzem BENKŐ Loránd nézetét is. (Adalékok a székelyek korai történetéhez. =Új Erdélyi Múzeum II-2 1990, 120) "...Valószínű, hogy a székelységnek [...] igen kis része a történelmi névanyag alapján szláv vagy német elemekkel is feltöltődött. Hogy aztán ezeket a német neveket pl. a székelyek magukkal hozták-e, vagy pedig az erdélyi székely-német szomszédság során keletkeztek, nehéz megállapítani. Az erdélyi székelyek és németek közötti számos baroald társadalmi kapcsolatokkal nemigen építhettek ki más-más jellegű szervezetségük, más-más művelődési és más-más gazdasági hagyományaik miatt sem..." Ezzel szemben BINDER Pál határozottan a német "szomszédság" ellen érvel!

15. Földrajzi nevek etimológiai szótára.4 Bp., 1988, I, 170. Ld. még RÁSONYI László: HD 89 stb.

16. Az Árpád-kori Magyarország Történelmi földrajza. I. k., Bp., 1968, 619.

17. Helyszűke miatt ezúttal nem vehetem számba a felfe nem szerint idézett valamennyi kutató (PAIS Dezső, TREML (Tamás) Lajos, MOGÓR Elemér, KNEZSA István, BENKŐ Loránd, KÁZMÉR Miklós) e nézet mellett

nyeg ellene közlő állásfoglalás. (Különben kénytelen vagyok megjegyezni: az előbbi névsor korántsem teljes, hiszen nem szerepel GYÖRFFY György és RÁSONYI László sem!)

18. GYÖRFFY György: Besenyők és magyarok. =KCSA I. kieg. k., 397-500.; KISS Lajos: i.m. 211

19. KISS Lajos: i.h.

20. SUCIU, Coriolan: DILT I. k., 56. A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban 1994-ben "Háromszék a térképtörténet tükrében 1520-1920" címmel rendezett, KÓNYA Ádám szervezte időszaki kiállításon bemutatott, I. IONESCU-tól "Románia és a szomszédos országok" címmel Bukarestben 1910 körül közlött térkép me a magyar Barót olvasható, míg viszont a C-tin TEODORESCU térképész-eredestől meg a földrajzos Dr. Vasile MERUTIU-tól 1920-ban kiadott térképén Barót helyét **Barabit** (!) névvel jelölték.

Barót neve és jele különben - a XVIII. század második felében készült katonai térképeket meg a LIPSZKY Jánosét kivéve (Mappa Transilvaniae et Partium Regni Hungariae repertoriumque locorumobietorum. Erdély és a részek térképe és helységnevtára. Készült LIPSZKY János 1806-ban megjelent műve alapján. Szerkesztette HERNÉR János. Szeged, 1987, XVIII Y/58. - sehol se tűnik föl. Mellesleg megjegyezve e térkép-tömb Sepsi-, Telgodi- és Kisbacont még különböző helységeként ábrázolja! Ld. még a Helynévmutató 14 1-t is.

21. A helységnevé ma ismert legrégebb alakja 1332-ből, a pápai tizedjegyzékből ismeretes, -falva utótag nélkül: **Bibouch**=**Byborch**. Ha ugyan nem betűhiba, 1567-ből tudunk egy, az eredeti névalakhoz valószínűleg még közelebb álló **Bijbarchfalva** változatról is! (Vö. SUCIU, Coriolan: DILT I. k., 77.; JANITSEK Jenő: Bibarcfalva és Bodos helynevei. =NyIrK XIV2, 1970, 364.; KISS Lajos: i.m. I. k., 211.)

22. Ehhez ld. Drevne turkiski slovarj. Leningrad, 1969, 91. A névszármatázis helyességét illetőleg RÁSONYI László alapvető, utat s irányt mutató alábbi műveit utalok: Contributions à l'histoire des premières cristallisations d'État de des Roumans. L'origine des Basaraba. In: Ostmitteleuropäische Bibliothek. No. 8, Bp., 1936.; Les Turcs non-islamisés en Occident. (Pécéngyenes, Ouzes et Qiptchaqs, et leurs rapports avec les Hongrois. *Kny./In: PhTf III. k.*, Wiesbaden, 1970, 24.; HD 150., stb. A **Bibar** c-e jago fejlemény az eredeti, szövegi s-ből. A név jelentése 'úr-párduc'. Más török nyelvekben **Begbars**, **Beybars** sőt **Baybars**.) Az egyik jelentős 14. századi török történelmi mű címe: **Tarih-i Beibars**. Ezek előrebocsátása után úgy tűnik: a szóban forgó nevet a legjobban akarral se köthetjük hazánk délnyugati végeiről ideköltözött székelyekhez. A név első tagja: **Bay** és **Bayan** különben - mint azt HARMATTA János bebizonyította - iráni (ld. Rovásírásos feliratok avar szíjvegekben. Rovásírás a Kárpát-medencében. In: Magyar Őstörténelmi Könyvtár. 4. sz. A JATE Magyar Őstörténelmi Kutatócsoportjának Kiadványai. Szeged, 1992, 28-29.), közelebbiről közép-perza eredetű és a Sasánida uralkodók állandó megszólításához tartozott **bay** 'úr, felség', illetve **šmah bayan** 'Ti felség' megszólításokban szereplő **bayan** 'úr, felség' átvétele. E cím eredeti jelentésében valhatott török uralkodói címmé, sőt személynévvé (vö. gyula>Gyula esetével). Később azonban - sok más címhez, megszólítás-hoz hasonlóan - "lecsúszott, elértekelenedett". Így alakult ki utóbbi 'gazdag, bő' jelentése. A bolgár **Baybayan** név értelme még 'uraknak ura' lehetett. A középperza szó eredetileg tulajdonképpen 'isten' jelentésű volt. A finnugor nyelvekbe kerülve egyelőre megörizte 'úr' értelmét. A **Bayan** nevet különben nemcsak az ún. első avar honfoglalás kágánja viselte, hanem a 6.-8. század több török uralkodója. Így 650 körül **Batbayan** (**Baybayan**), a kubányi bolgárok uralkodója, a 8. században pedig a dunai bolgárok egyik főembere: **Bayanos**, **Toktos** fejedelem testvére. De azonos név személyről tudunk Belső-Ázsiában is. A Chi'-h-fü-yuan-kuei tudósítása szerint **Čaganjayan** uralkodója 733-ban P'o-**yen** (6knai, b'uá-**yan** **Bayan**) tarqan-t küldte követként a kínai uralkodóhoz. A **Bayan** név tehát közép-ázsiai

23. Kiegészítés: BOGÁTS Dénés: i.m. 1685-ből Egerpatagon **Bibarc** (59.1.), 1765-ből Kisborosnyón **Bibarcztető** (63.1.), ugyancsak 1765-ből Szacsván **Bibarc** (69. 1.), valamint napjainkban Rétyen **Bibarc**tető (utóbbival kapcsolatban ld. KOVÁCS A.: Mesteceañiul de la Reci. =Aluta I, 1969, 215.) BENKŐ Loránd szerint (Új Erdélyi Múzeum II-2, 1990, 117-123) "...Telegdiszék számos településneve megtalálható az egykori Valkó (vámregye, sz. m.) területén, Nyugat-Szerémségben és Baranyában..." Közöttük említi **Bibarcot**. Ez a nézet azonban ellentmond a névnek a **Biharból**, és nem pedig a **sokkal délnyugatabbról állótipeltett székelyekhez kötésével**. A **Bájbárs** (ismeretes **Bejbárs** változatban is) nevű egyiptomi uralkodókkal kapcsolatban különben a következő művekre utalhatok még: IORGA, N.: Imperium cumianilor și domnia lui Băsbărabă. Un capitól din colaborația româno-barbări în cvul mediu. Academia Română. Memoriile secțiunii istorice. Ser. III., tomul VIII., mem.3., Buc., 1928, 3. (**Bibars** (I)) egyiptomi uralkodóról, Szíria meghódítójáról ír; GRECOB, B. D.: IACUBOVSCI, A. I.: Hoarda de Aur și decăderea ei. Buc., 1953, 73, 76 (a máameluk szultánok a 13. század második felében és a 14. században uralkodtak Egyiptomban; ilyen - többek között - **al-Malik az Zahir Rukn ad-Din Baibars** (1260-1277)), 120.; S.Y. JABIB: Handelsgeschichte Aegyptens in Spätmittelalter. Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 1965, 85. kk.; TARDY Lajos: A tatárszéri rabszolgakereskedelm és a magyarok a XIII-XIV. században. In: Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 17. sz., Bp., 1980, 16, 73, 102, stb.

24. I.m. 114

25. JANITSEK Jenő: Nagy- és Kisbacon helynevei. =NyIrK XIII2, 1969, 341 50-51 sz., 342 115-118 sz., 123-125 sz., 343 228-231 sz., 344 349-352, 356., 358. sz.

26. E név kypcsák eredetét, jellegét tárgyaló, két és fél íves "Az erdélyi Galat-Galats helynévről és néhány hozzá fűződő kérdésről" című tanulmányomat ld. jelen kötetben.

27. Többek között ld. RÁSONYI László: PhTf 24.; uő. HD 94., valamint Turistik szözlök. Türkçe-macarca - macarca-türkçe. Terra klad., Bp., 1987, 283. Vö. még: KISS Lajos: i.m. II. k., 710. Legcsekélyebb magyarázat nélküli vélekedése szerint: "...Pusztá személynévből keletkezett magyar névadással..." Az igazság kedvéért meg kell jegyezmem: állítása a Feketeügy melletti Uron nagyközörsége vonatkozik ugyan, de értelemszerűen a baconi határnevekre is alkalmazható lenne, ha nem okozna bökkenőt a Bodoson-Baconon átfolyó **Besenyő-patak** stb. neve!

28. SUCIU, Coriolan: DILT 65.; JANITSEK Jenő: NyIrK XIII2, 1969, 340.; KISS Lajos: i.m. II. k., 170: "...A Bacon helynév talán olyan személynévből keletkezett, amely összetartozik a **Baconád** helynévvel és a **Bocföld** elötagjával. [...] **Bocföld**ad helység Heves megyében, Hevesről északnyugatra. [...] Pusztá személynévből keletkezett magyar névadással. [...] Az alapjául szolgáló személynév **Bocföld**e helynévnek a személynevi elötagjával tartozik össze. (??) A régi magyar **Boc-Buc** személynévnek és a birtokos személyranggal ellátott **-földnek** az összetétele. A **Boc** személynév eredete bizonytalan. Némelyek a magyar **comb** főnévnek a régies **buc** változatával kapcsolják össze. Ld. inkább (!) a német **Butz** személy- és családnevet..." (Ha választhat állítai és indoeurópai származás mellett, KISS Lajos, különösképpen, csaknem mindig az előbbinek kedvez, Noha nem tudom elhinni a **Bacon** név, különösen nem a német **Butz** névből eredetiségét, KISS egyáltalán nem gondol a köztörök **boz-buz**' szétrombolni, szétéltérni' igéből származtatás lehetőségére. (Vö. RÁSONYI László: HD 150.; GYÖRFFY György: MKE 179-180 6.) BOGÁTS Dénés oklevéles anyagot felhasználó határnév-jegyzékében meg a következők háromszéki adatok olvashatók: 1645: Aldobolyon **Baconszeg**. 1745: **Batzonkert** (35. 1.) Ehhez a kérdéshez fűzve mindenesetre figyelemre méltó, hogy Apáca 1761., 1805., 1848. évi és jelenlegi határnevei között szerepel **Boson-bértze**, **Boson-pataka**, **Boszonné** szegiben, **Bozsony-pataka**, **Bozsonné**-szége. (Ld. JANITSEK Jenő: Apáca és Nagyajta helynevei. =NyIrK XVIII2, 1973, 352, 356 91-93 sz.)

29. JANITSEK Jenő: Bibarcfalva és Bodos helynevei. =Nylrk XIV/2, 1970, 368, 23., 39-43 sz.
30. JANITSEK Jenő: Középjáta, Szárazajta és Zalánpatak helynevei. =Nylrk XVIII, 1973, 161, 163 37 sz., 163 37 sz., 167 25 sz.
31. A **tepe** a köztörökben dombot, hegyet, magaslatot jelent. Vö. GYÖRFFY György: KCSa 79-81. Ld. továbbá: Turisták szözlük 226.
32. JANITSEK Jenő: Nylrk XVIII, 1973, 165 320-322 sz. **Tekse**-erőd (valószínűleg személynévi eredetű határnév) különben ismeretes Zalánpatakon is (175 101 sz.), pedig az kései telepítésű, nagyon vegyes népi összetételű helység.
33. 1606-ban, erdösség közvetlen közelében lévő Lécfalván is előfordul **Galat** határnév. Ld. BOGÁTS Dénes: i.m. 64. Vö. még GYÖRFFY György: MKE 166 182. sz.
34. ET I. k. 298
35. A magyarországi minták alapján ítéve e lehetőség elfogadása korántsem yethető el. Vö. GYÖRFFY György: MKE 121-169.
36. Ld. TREIBER, Gustav: Die Anlage der Brasoviaburg. "A Das Burzenland" című gyűjteményes mű (kiadta JEKELIUS, E.): "Die Dörfer des Burzenlandes" című IV. k. I. részében. Kronstadt, 1929, 78-79.; SCHULLER, Franz: Die Geschichte der Brasoviaburg; uott: 79-86.; KEÓPECZI SEBESTYÉN József: A Cenkegyi Brasovia vár temploma. =Erdélyi Múzeum XLV, 1940, 269 kk.; Erdélyi Tudományos Füzetek 121 sz., Kolozsvár, 1940.
37. ÁRVAY József: i.m. 7.
38. TREIBER, Gustav: Ausgrabung der Burgkirche der Brasovia-Burg auf der Zinne bei Kronstadt. =SV 57, 1932, 30-40.; FERENCZI Sándor: A brassói Szent Lénárd egyháza. =Pásztorújság XX, 1934, 232-233. (Megjelent különnyomatként is.) Uő.: Die Bauperiode der Burgkirche der Brasovia-Burg auf der Zinne bei Kronstadt. =SV 58, 1935, 75-99.; uő.: Az egykori Kászonszék régészete. A kászoni székelyek települése és eredete. Kolozsvár, 1938, 87 225. jegyz.; PROX, Alfred: Die Zisterne in der Brasoviaburg. =Mitteilungen des Burzenländer Sächsischen Museums. III. k., 1938, 7-10.; KEÓPECZI SEBESTYÉN József: i.h.
39. TREIBER, Gustav: Das Burzenland III. k. I. rész 51.
40. Ld. MAKKAY Ferenc: A szárszág megalapítása. In: Erdély és népei (szerk. MÁLYUSZ Elemér), Bp., 1941, 89.
41. A következőkben, részben, ÁRVAY József nagyszerű értekezésének (i.m. 8-14, 45, 80-81, 197-198) állításaira támaszkodom. A helynevekkel kapcsolatban ld. különben RÁSONYI László: HD 89, 94, 95-96, 97, 97-98, 98-99, 99-100, 100-102, 102-103, 103, 149-150, 154, 155, továbbá PÁLÓCZI HORVÁTH András: Besenyők, úzok, kunok. In: Magyarra lett keleti népek. Szerk.: SZOMBATHY Viktor és LÁSZLÓ Gyula. Utazások a múltban és a jelenben. Panoráma sor., Pécs, 1988, 126-127, valamint KISS Lajos: i.m. **Brassó** nevét szláv eredetűnek véli (I. 253); **Barcság** (I. 167) "talán török származású" (Say Bursa "jobb oldali Bursa"); **Tatrag** (II. 626) török eredetű; **Tortillou-Tartlau** török eredetű; **Tömös** (II. 675) a temesközi Temes vízénél azonosítja. "Talán a Temes mellől iderendelt gyepművelő székelyek hozták magukkal" (?); **Töröcsvár** (II. 676). Török származását nem tartja meggyőzőnek, szlávának véli. Utal a **Szalmaters** című alattiakra. (II. 517); **Türök** (II. 692): "Az elsőleges **Türkfalva** névváltozat a magyar régies **Türk** tkp. **Török** személynévként és a birtokos személyraggal ellátott **-falu** főnévként az összetétele. [...] Némelyek szerint a **Türkfalva** helynév értelme 'úzok falva'. [...] **Zágon** szerinte (II. 791) "déli szláv eredetű", de Mahmud al Kaszari alapján a **sayun** 'előkeltő' kárluk méltóságnevet is megemlíti más lehetőségként; a **Zajzon** (II. 793) nével kapcsolatban megengedi: "talán török nyelvi (úz) **Sajsun** (tkp. 'döfje le') személynévből keletkezett."
42. A honfoglalás kori Magyarország. In: A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve. I. 6. sz., Bp., 1925-1929, 25-29.
43. Ld. Raportul anal al Muzeului limbii române. =Dacoromania IV, 1924-1926, 2. rész, 1554.
44. Mny XXIV, 1938, 311-318; XXV, 1939, 17-27:
45. BARABÁS Samu: Székely oklevéltár VIII. k., Bp., 1934, 24: "...item **tria molendina, scilicet unum super fluvio Brassou vocato ac duo in fluvio Themes...**"
46. I.m. 8 95. jegyz.
47. KCSa I kieg. k., 465 kk.
48. ORBÁN Balázs Székelyföld leírásának néprajzi tárgymutatója. =Aluta I, 1969, 349.
49. DRAGOMIR Vasile - BALEA Victor - MUREȘANU Gheorghe - EPURAN Gheorghe: ROMÂNIA. Atlas rutier. Ed. Sport-turism. H.n. 1982, 46. térkép B népszerűsége; IONESCU-DUNĂREANU, I.: lezer. In.: "Munții noștri" sor. 33.sz., Buk., 1984, 43, 86, 109, 115, továbbá a kötethez csatolt térképátlaz jobb felső sarka közelében. Itt jegyzem meg a következőt: a román történészek általános nézetével (ti. a turáni népek csak síkságlakók voltak !) szemben ez az Erdélyi-havasoknak (= "Déli-Kárpátoknak") immár a harmadik (!) ilyenemű, magashegységi nyelvi emléke. Más kettő a Szebeni-havasokból, illetőleg a Szárkö-Gogyán-hegységből ismeretes. (Jövőre szándékszom a tölem elérhető, ma ismeretes összes erdélyi vagy közvetlen közeli kypcsáki hegynév adattárát összeállítani, mert éppen elég van belőlük.) Gondolom: e hegy- és víznevekre legjobb akaratral se foghatni magyar eredetüket !
50. RÁSONYI László: Les noms des tribus dans le Slovo. =Seminarium Kondakovianum VI, 1933, 224.; uő.: Notes sur la "chanson d'Igor". Institut Kondakov. I. kieg. k. Praha VIII, 1936.; uő.: PhTf 9.; uő.: HD 96-97.
51. Először a Kőrösi Csoma Társaságban 1941. szept. 30-án tartott előadásában. Ld. még uő.: PhTf 22. "...En dehors du Nagykunság et du Kunság il devait y avoir une agglomération sinon pechéneque, du moins qiptchak tres précoce dans le sud-est de la Transylvanie, ou, au Barcaság (Burzland), les plus anciens hydronymes, a l'exception de l'Olt, remontent au turc..." Uő.: HD 81-90, 96-102. Eredményeit nem sokkal utóbb GYÖRFFY György is elfogadta, föl is használta "A székelyek eredete és településtük története", az "Erdély és népei" című (Bp., 1940) kötetben megjelent tanulmányában (63, 65).
52. RÁSONYI László: Über die geographische Namen Tortillou und Tatrag. =Uralaltische Jahrbücher XXXIII, 1961, 245-251.; uő.: PhTf 9.; uő.: HD 70, 97-98.
53. Ezt a lehetőséget még BENKŐ Loránd is felveti, aki szerint pedig "török eredetű névanyagot a székelyföldön nem találunk" (i.m. 117-118).
54. GYÖRFFY György: KCSa 429-430, 495.
55. "...Iwachino comiti Scibiensi [...] associatis sibi Saxonibus, Olacis, Siculis et Bissenis..." Ld. KARÁCSONYI János: Az erdélyi székelyek első hadjárata 1210-ben. =Századok XLVI, 1912, 292-294.; HÓMAN Bálint: A székelyek eredete. Mny XVII, 1921, 90-107.; uő.: Magyar középkor. Bp., 1938, 49 a 29. jegyzettel; SzO VIII. k. 3-4.
56. Ld. ELJÉKES Lajos: A román fejlődés alapvetése. =Századok LXXIV, 1940, 294.
57. Ld. LÜKŐ Gábor: Havaselve és Moldva népei a X-XII. században. =Étnographia XLV14, 1935, 90 kk.; CONEA, I. - DONAT, I.: Contributions a l'étude de la toponymie pechéneque et comane de la Plaine Roumaine du Bas-Danube. In: Contributions onomastiques a l'occasion du Vie Congrès international des sciences onomastiques a Munich du 24 au 28 aout 1958, Buc., 1958, 139-170.; RÁSONYI László: PhTf 23-24 stb. Ld. még SPINEL, Victor: Realitățile politice și etnice în Moldova Meridională în secolele X-XIII. Români și turanici. Ed. Junimea, Iași, 1985, 94-99, 149-161, 166, 169-170.

58. Vö. ÁRVAY József: i.m. 8-10. Ld. még GYÖRFFY György: KCsA I. kötg. k. 429-430, 494-495.

59. Ld. RÁSONYI László: PhTf 24.; uő. HD 155 (itt részletesebben foglalkozik az Uzon névvel.) Vö. még KISS Lajos: i.m. I. k. 791.; II. k. 710. továbbá GYÖRFFY György: MKE 181 stb., hogy ne említsem VÁMBÉRY Ármint (A magyarok eredete. MTA kiad., Bp., 1882, 359, 671.)

60. Vö. KARÁCSONYI János: Századok XLVI, 1912, 292-294.; ASZ-TALOS Miklós: A székely története letelepedésükig. =Erdélyi Múzeum XXXVIII (új folyam III) 1932, 135.; Erdélyi Tudományos Füzetek 45. sz. Kolozsvár, 1932, 20-21.; LÜKKŐ Gábor: i.m. 92.; HÓMAN Bálint: MT 399.; PALÓCZI HORVÁTH András: i.m. 126-127: "...Dél-Erdélyben, az Olt völgyében jelentős besenyő telepítés nyomait találjuk. Talmács törzsbeliek őrizték a Havasoknál (Alpes) a Vöröstoronny-szoros bejáratát; az ettől nyugatra emelkedő hegységet (a Szebeni-havasokat, sz. m.) Besenyők erdejének nevezték. (Véleményem szerint ez utóbbi név =*silva Blacorum* et *Bissenorum*/ sokkal inkább a Persányi-hegység déli szárnyával azonosítható, sz. m.) Talmács később is, a szászok betelepülése előtt is határvár szerepet tölthet be, noha 1224-ben a szebeni szászok birtokába került. Az Olt kanyarban és az Olt mellékfolyóinál szintén kimutatható korai besenyő lakosság (F. I. kiemelése.) Helyükbe később székelyek kerültek. (A kellő alaposságú földrajzi ismeretek hiányából fakadó, meglehetősen laza fogalmazás szerint, sz. m.) Az Olt mellékvizeinek nevei, főként a baloldalon, annak emlékét őrzik, hogy a környék legrégibb vízváradó népe - a honfoglalások (gyér, sz.m.) szláv lakosság mellett (valamilyen, sz.m.) török nyelven beszélt. A török eredetű víznevek (Barót, Uzon, Barca, Tatrang, Tömös, Zajzon) egy része besenyő eredetű lehet, bár nyelvészeink véleménye nem egyezik, hogy ezeket a kétségtelenül ősi vízneveket mely török nyelvből vagy nyelvekből lehet megfejteni. Az mindenesetre bizonyos, hogy arra a X. században még meglehetősen gyakran lakott vidékre - az Erdélyben uralkodott törzsfők fegyveres kísérletével együtt - besenyőket telepítettek. Ezek feladata volt a Havasföldre vezető folyóvölgyek őrzése. Dél-Erdélyben tehát a besenyők kezdetben (csakugyan) határvédelmi szerepet tölthettek be más határvédő népeknek (szászok, vláchok) a betelepítése előtt. A gyepfélévlen létesített besenyő telepítések beillenek abba az országos képhez, hogy a X. században népi alapon szervezték meg a határvédelmet, azaz ezt a feladatot főként "csatlakozott" népelemekre osztották. Hogyan telepíthettek besenyőket éppen a magyarokat Itelközöből előzött besenyő törzsek havasalföldi és moldvai szállásterületével szomszédos határvégekre? Nyilvánvalóan csakis akkor kerülhetett sor erre, miután 934-ben létrejött a magyar-besenyő szövetség Bulgária és Bizánc ellen..." A 1301-on pedig még a következőket tartja szükségesnek megjegyezni: "...A besenyőket a nyugat-szibériai füves síkságról előzött úzok váltották föl. Utóbbiak az oguz-török népek sorába tartoztak. Az úz népnév az oguz rövid változata, ebben az alakban bizánci szerzőknél és néhány latin nyelvű forrásban szerepel, valamint a magyarban maradt fenn. A középkori mohamedán szerzőknél guzz névalak található. Az orosz évkönyvekben tork néven szerepel; ez a saját magukra használt türk (vö. Türkös-sel, sz.m.) elnevezés megfelelője lehet..." Ld. még RÁSONYI László: HD 94-95. A továbbiakkban még a következőket jegyzik meg: "...Kronikáink egyetlen alkalommal sem emlékeznek meg az egykori Magyarországra költözödéseiről. Nagyobb, zárt [...] csoport bejövételéről nyilvánvalóan nem beszélhetünk, de kisebb szórványok bizonyára menekültek Magyarországra is az 1060-1070-es években, az orosz fejedelemségekbe, illetve a Bizánci Birodalomba telepedésükkel egyidőben, mielőtt a kunok birtokukba vették az al-dunai síkságot. Ilyen szórványos betelepülésről tanúszkodnak az úz népnévből származó Úz [...], illetve a tork (türk) népnév helyi megfelelői (pl. az 1366-ban Türkfalva néven említett barcasági Türkös). [...] Úz törzsedékek - menekültek vagy hadifoglyok - a földrajzi nevek szerint elsősorban Erdélybe kerülhettek; királyi birtokokra határvédő népelemként telepítették. A Keleti-Kárpátokban van a Moldvába vezető Úz-völgye. RÁSONYI László kísérletet meg Erdélyi török eredetű földrajzi neveinek egy részét az oguz nyelvből megfejteni, és így az úzokhoz kapcsolni. [...] Számos hegy- és

vízvén megfeleltető Belső-Ázsiában találta meg: Tatrang-víz, Ojtozi-szoros, Barca (Bursza) patak, Nemere hegy, Görgény, Csík, stb. Ezzel szemben LIGETI Lajos szerint a magyar nyelv feltehetőleg új elemei jelenleg nem ismerhetők fel..." Ld. még RÁSONYI László: HD 91-105. - A történelmi hűség kedvéért meg kell jegyezni: ERŐSS József századunk 3. évtizedében összeállított kísérletében (Háromszék telepedési története, SzNME 130.) röviden már utalt háromszéki, erdővidéki és barcasági besenyő és úz csoportok szálláslolásának lehetőségére. RÁSONYI László nem egy tekintetben ütőre műve (Valacho-germania. Aus den Forschungsarbeiten [...] dem Andenken R. Gragger urwidmet. Berlin, 1927, 68-96) megjelenése előtt azonban távolról sem állott rendelkezésre a ma hozzáférhető tetemes török nyelvészeti tudás és anyagmennyiség...

61. KNIEZSA István: Magyarország népei a XI. században. In: Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulójára. (Szék. Serédi Jusztinián.) II. k., Bp., 421-422.

62. HÓMAN Bálint: MT 410-412, 416-417.

63. A kárpátelvi (havasveli) magyar határvédőkre és magyar lakosságához fűződdén - többek között - ld. ELEKES Lajos: Századok LXXIV, 1940, 278-313, 361-404; MIKECS László: Csángók. Bp., 1941 és PATAKI József: Anjou királyaink és a két román vajdaság. Erdélyi Tudományos Intézet kiad. Kolozsvár, 1944, 24. A Fogaras-földi besenyőknek mind a mai napig hely-, sőt családnévi anyagban megőrződött emléket illetőleg különben Ioan CIUPEA érdemes tanulmányába foglaltakra utalok. Értekezésének első része (Observații asupra toponimiei și antroponimiei Țării Făgărașului./I/ =Acta Musei Napocensis XXIV-XXV, 1987-1988 (1992) 278-279, 281, 282-283, 284, 287, 294-295, 297-298) már megjelen. A még tanulságosabb második rész elvolarásának lehetővé tételért fogadják e helyről is hálás köszönetemet!

64. "...Hogy a kipszáki kunoknak a románokra gyakorolt sorsdöntő hatását bemutatassam, először a (havasveli) román államot - eredetileg az Aranyhorda egyik hercegségét - megalapító Bászarából szóllok. Mint említettem, az Aranyhorda megalapítója Dzsingisz kán egyik fiának, Dzsocsinak az unokája, a nagy Bátu kán volt. Nagyszámú leszármazottai közül csak egy ágat említék. Bátu fia Tutukán, ennek fia Mengü Timur. Ó már török nevé. A Codex Cumanicus értelmezése szerint, "örök vas". Fia: Tokta, "artsd emlékezteteden" a Codex Cumanicus szerint. Utóbbi fia: Toktemir, "erős vas" Besszarabiában uralkodott. Ez az "erős vas" jelentésű név nagyon gyakori a kipszáki törökségnél. ... Toktemir fia a Basaraba nevű viselte és a román államiság megalapítója volt. E név jelentése, "leigázó apa". A török bas- (bász), "lenyomni, leigázni" ige származéka. Különösen ebben a korban, de később is nagyon sok belőle képzett személynév szerepel a történeti forrásokban. Pl. Tokbasar, "erős leigázó", vagy "győztes", Elbasfi "a birodalmat leigázta", Basar-oyul, "leigázó fiú", Dzsocsi leszármazottja. Még 35 effajta név idéztem [...] jórészt Dzsocsi elklipszákosodott leszármazottai, Basaraba lakonai közül. Basaraba fő támasza az uralkodásban kun, kipszáki, esetleg blakoból (vagyis török búlakból) maradt kenézek voltak, a vláh jobbjeg nép fölött mintegy feudális réteg..." L. László RÁSONYI: Contributions a l'histoire des premiers cristallisations d'etat des Roumains. L'origine de Basaraba. In: Etudes sur l'Europe Centre-Orientale. Budapest 1936 29-31? uő.: Kuman özel adlari. Türk Kültürü Araştırmaları. III-VI. köt. Ankara 1966-1969 71-144? uő.: Les Turcs non islamisés en Occident (Péchéneucs, Ouzes, Quidpchaqs et leur rapports avec les Hongroises. In: Philologia Turcicae Fundamenta. III. köt. Wiesbaden 1970 24? uő.: Hidak a Dunán. Régi török népek a Dunánál. Gyorsuló idő sor. Magvető kiadó Budapest 1981 141-142.

65. ÁRVAY József: i.m. 13.

66. SZÉKELY Zoltán: A száz éves sepsiszentgyörgyi Múzeum a kutatás szolgálatában. Fórum, 1980. dec. 12.; uő.: Az erdősi Tyiszen és Csókáson levő neolitikus és középkori erdőfészek. =Aluta XII-XIII, 1980-1981, 52. Ezzel kapcsolatban ld. BENKŐ Elek óvásait. (A középkori Keresztúr-szék régészeti topográfiája. In: Varia Archaeologica Hungarica V. sz. Bp., 1992, 22)

A rövidítések jegyzéke.

DILT SUCIU, Coriolan: Dicționar istoric al localităților din Transilvania. I. k. Buc., 1968.

DIR Documente privind istoria României. Seria C., Transilvania vol. I-VI (1075-1350) Buc., 1951-1955.

ET Erdély története a kezdetektől 1606-ig. 2 I. k., Bp., 1987.

HD RÁSONYI László: Hidak a Dunán. A régi török népek a Dunánál. Gyorsuló idő sorozat. Magvető kiad., Bp., 1981.

KCSA Kőrösi Csoma Archivum. Zeitschrift für türkische Philologie und verwandte Gebiete. I. pótkötet, Bp., 1940.

MKE GYÖRFFY György: A magyarság keleti elemei. Gondolat kiad., Bp., 1990.

Mny Magyar Nyelv, Budapest

MT HÓMAN Bálint és SZEKFŰ Gyula: Magyar történet. 6 I. k. Írta: HÓMAN Bálint, Királyi magyar Egyetemi Nyomda, Bp., 1939

NyLrK Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények. Kolozsvár

PhTF Philologiae Turcicae Fundamenta. III. k. (Szerk.: Claude COHEN9 Wiesbaden, 1970.

SV Siebenbürgische Vierteljahrsschrift. Hermannstadt.

SzNME Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötven éves jubileumára. (Szerk.: CSUTAK Vilmos.) Sepsiszentgyörgy, 1929.

SzO Székely Oklevéltár. VIII. k. (Szerk.: BARABÁS Samu.) Bp., 1934

Despre toponimul Barót (Baraolt) și despre rolul istoric al grupului peceneag din Bazinul Baraolt și din Țara Bârsei (Rezumat)

Lucrarea, după o scurtă introducere privind valoarea de sursă istorică a toponimiei, trece în revistă mărturiile arheologice și lingvistice ale dominației turco-bulgare în Bazinul Transilvaniei din sec. IX. Analizează toponimia de origine kypceaco-turcă (cel mai probabil peceneagă) din Bazinul Baraolt: Barolt>Barót, Baj-Bars>Bibarc(falva), Uzonka(bérc), Uzon(bükke), Galat(vize), Estepe-Tepe, Tekse, etc. În continuare se discută istoria populației Țării Bârsei din evul mediu timpuriu. Acest bazin intramontan din curbura Carpaților, de o deosebită importanță strategică (defensivă), este colonizat de către regatul maghiar deja în sec. XI. Având sarcina de a apăra granițele, grupurile de pecenegi și mult

mai puțin probabil, onoguri-bulgari, se stabilesc aici concomitent cu grupurile maghiare, sau chiar înaintea lor. Regatul maghiar în expansiune din evul mediu timpuriu reușește să mobilizeze în acest scop o populație nu prea numeroasă, dar și această populație va fi trimisă în sec. XII. mai departe, dincolo de Carpați, pentru asigurarea versanților de răsărit ai munților. Relațiile stabilite în afara și înăuntrul Carpaților se vor schimba radical odată cu invazia mongolă. Amintirea grupului peceneag din Țara Bârsei se va păstra în special în numele principalelor cursuri de apă din bazin, care vor ajunge inclusiv în toponimia germană și română de mai târziu, prin transmitere maghiară: Barca (>Bârsa), Tömös (>Timiș), Törcs (Bran), Tatrang (>Târlung), Zajzon (>Zizin), Brassó (>Brașov).

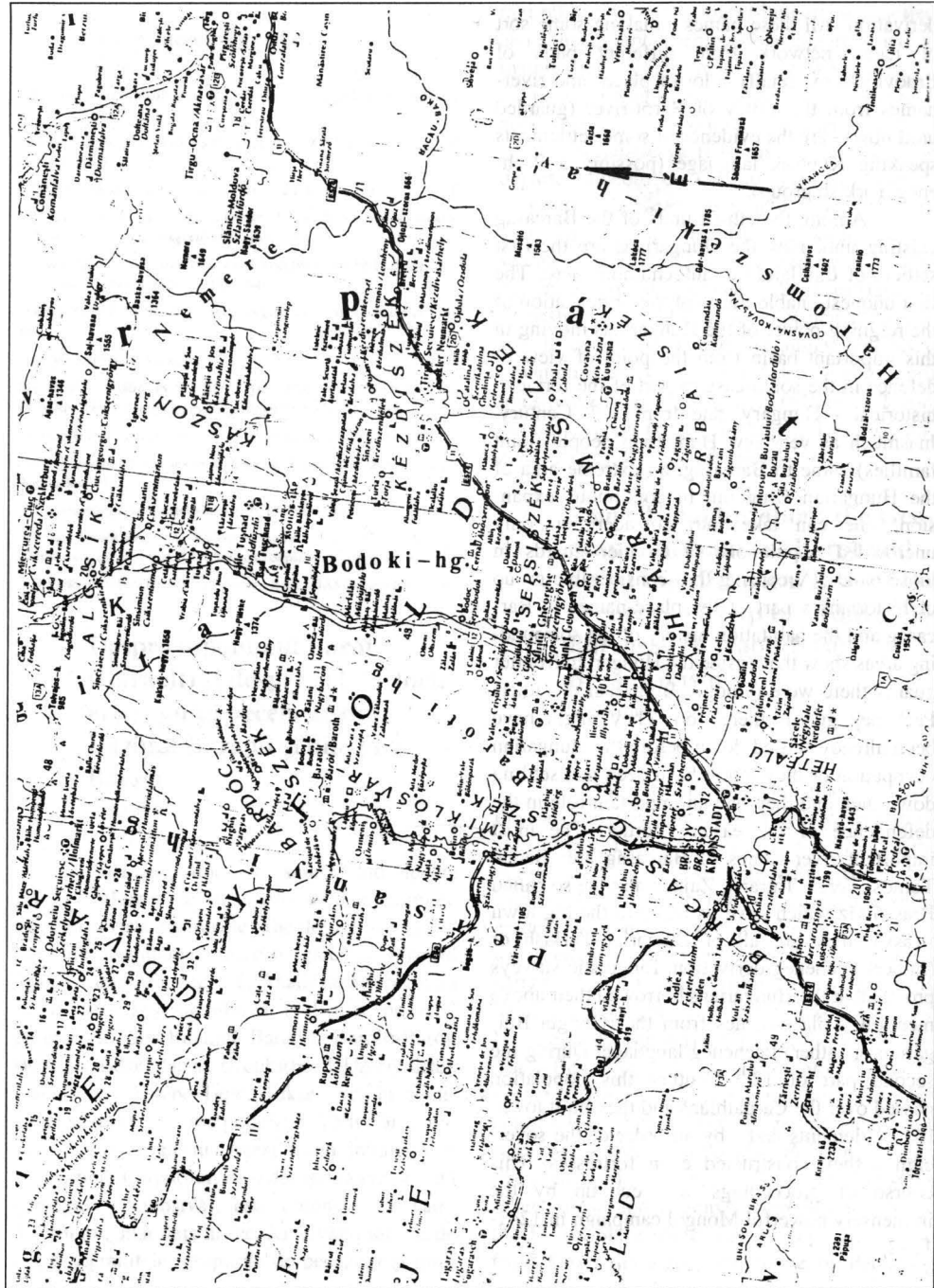
Some Thoughts about the Geographical Name of Barót and about the Historical Role of the Pecheneg Group in Erdővidék-Barcaság (Baraolt Basin-Brașov Basin)

(Abstract)

In the introduction the author analyses the uses geographical names may have in historical surveys. Then he gives a short outline of the questions of the almost century-long Bulgarian-Turkish domination in Transylvania and of some evidences of an archaeological-linguistic character. Then he has a closer look at the geographical names of a Kypchak-Turkish (most probably Pecheneg) origin in Erdővidék such as: Barolt>Barót, Bibarc(falva) from the words Baj-Bars, Besenyő(patak), a place-name from the border of Bacon village, Uzonka(bérc), Uzonka(fürdő), Uzon(bükke), Galat(vize), Misegalat and some river-names of a possibly Pecheneg origin, like Gohán, Mitács, Durmó, Kortomác and some others: Bese and Besenyő from Bodos village, the Bacon place-name, Estepe-Tepe and Tekse from Középjáta also seem to be of Pecheneg

derivation. All these names - making some sort of name network from different parts of Erdővidék, especially a lot of place- and river-names from the valley of Barót-river (guarded until now) - are the evidence of some settlements speaking Kyptsak language (possibly a Pecheneg-Turkish group).

Among the ethnic units of the Barcaság existing until now the Hungarians are the first settlers of this land i.e. autochthonous here. The first unquestionable traces of the organization of the reigning power of the Hungarians moving in this important basin from the point of view of defence in the south-eastern part of the former - historical - Hungary date from 11th Century. Inasmuch as very few Hungarian people (joint families) came to Barcaság, an extreme area of the Hungarian Kingdom in continuous expansion, one can take into consideration only uncrowded populations of frontier guards in loose bands. According to a considerable group of historians a part of the place-names in Barcaság and the habitation history of the surrounding areas show that beside the Hungarian frontier guards there were (Onogur-Bulgarian or rather) Pecheneg guards there, too. They might have been already settled down before the Hungarian occupation or they might have been just settling down then and they had an important role in the defence of the eastern border. The most important river-names of Barcaság are: Barca, Tömös, Törcs, Tatrang, Zajzon and the so called Brassó-víz which gave its name to the big town Brassó; they are all of Bulgarian-Turkish or (rather) Pecheneg derivation. Linguistic surveys proved that the Hungarians borrowed their above mentioned place-names from the (Onogur-Bulgarian or rather) Pecheneg language. During the second part of 12th Century this population passed over the Carpathians and they built town-like settlements and - by an order of the sovereign - they constructed even fortresses. This course of proceedings was cut up by the immensely powerful Mongol campaign in 1241-1242.

1. ábra A délkelet-erdélyi szorosok vidéke, 1:780.000
(az Erdély Térképe és Helynévgyűjtő, Bp., 1995 alapján)